

İxtisas: Arxiv işi və kargüzarlıq

Fənnin adı: Arxiv işinin təşkili və metodikası

Fənn müəllimi: Həsənova Məsmə Xudaverdi q.

Tövsiyə olunan dərslik,dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas ədəbiyyat:

- 1.A.Ə.Paşayev, K.B.Ağayev Azərbaycan Respublikasının Dövlət arxivlərinin əsas iş qaydaları,Çaşıoğlu 2012
- 2.Azərbaycan Respublikasının Milli Arxiv İdarəsi haqqında əsasnamə Bakı 2003
- 3.Milli Arxiv Fondu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu Bakı-1999
- 4.Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivlərijfiiö əsas iş qaydaları Bakı-2011
- 5.Dövlət arxivlərinin oxu zallarında sənədlərdən istifadə qaydası 2015
- 6.İ.H.Səfərova “Arxivşünaslıq” dərslik Bakı-2015

Əlavə ədəbiyyat:

- 1.A.Axundov. “Dilçiliyə giriş Maarif 1996
- 2.A.Şükürov.Fəlsəfə,Bakı-1997
- 3.E.Musayev. “Kargüzarlıq işini təşkili”. Bakı-2013

İnternet resursları:

1. www.milli-arxiv.gov.az
- 2.www.aamh.az/alakbarli/index
- 3.[www/audiovisual.az](http://www.audiovisual.az)
- 4.www/history.az/pd-fphgp?item

Mühazirə mövzuları

Mövzu №1. Tədqiqat üsulunun mahiyyəti və xarakteri

Plan:

- 1.Tədqiqat üsulunun mahiyyəti

2.Tədqiqat xarakteri və tipləri

3.Tədqiqat mövzusunun seçilməsi və onun aktuallığının əsaslandırılması

Mövzu №2. Tədqiqatın əsas metodları

Plan:

1.Məlumatların tapılması üsulları

2.Tədqiqat üsullarının xüsusiyyətləri

3.Ilkin məlumatların tipləri

Mövzu № 3. Elmi tədqiqat üsulları

Plan:

1.Elmi fəaliyyətin mahiyyəti

2.Elmi məlumatın növləri

3.Elmi tədqiqat modeli

4.Elmi tədqiqat prosesi

Mövzu№ 4. Elmi–tədqiqat prosesinin məntiqi quruluşu

Plan:

1.Elmi problemin qoyulması

2.Faktların toplanması

3.Elmi hipotezin yaradılması və əsaslandırılması

Mövzu № 5. Sənədlərin qeydiyyatının təşkili

Plan:

- 1.Qeydiyyat vərəqəsi
- 2.Sənədlərin qeydiyyatata alınmasının başlıca məqsədi
- 3.Sənədlər qeydiyyatata alınarkən nəzərə alınan tələblər

Mövzu №6. Sənədlərin dəyərinin ekspertizasına dair tələblər

Plan:

- 1.Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının normativ-metodiki əsasları
- 2.MAF tərkibinə daxil olan sənədlərin ekspertizasına dair tələblər
- 3.Kağız və elektron sənədlərin ekspertizasının formaları

Mövzu №7. Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının keçirilməsi qaydaları

Plan:

- 1.Sənədlərin dəyərinin müəyyən edilməsi
- 2.Mərkəzi ekspert komissiyasının əsas funksiyaları
- 3.MEK göstərişləri və tövsiyyələri

Mövzu № 8. Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin təsnifatı

Plan:

- 1.Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin aparılması haqqında

2.Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin aparılma ardıcılığı

Mövzu №9 Arxiv müəssisələrində elmi -tədqiqat işinin təşkili

Plan:

1.Arxiv sənədlərinin elmi-məlumat aparatı

2.Arxiv müəssisələrində siyahıların yenidən işlənməsi

Mövzu № 10. Avtomatlaşdırılmış elmi-məlumat aparatı

Plan:

1.Avtomatlaşdırılmış sənədlərin məlumat bazası

2.AEMA-nın yerinə yetirdiyi funksiyalar

3.AEMA-nın əsas mərhələləri

Mövzu № 11. Sənədlərin fiziki-kimyəvi vəziyyətinə nəzarət

Plan:

1.Sənədlərin və onun sığorta fondunun fiziki-kimyəvi vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

2.Arxivə daxil olmuş sənədlərin fiziki vəziyyətinin məqsədli yoxlanılması

3.Mühafizə zamanı kağız əsaslı sənədlərin fiziki vəziyyətinə nəzarət

Mövzu№ 12. Sənədlərin mövcudluğunun yoxlanılması və çatışmayan sənədlərin axtarılmasının təşkili

Plan:

1.Sənədlərin yerində mövcudluğunun yoxlanılması

2.Sənədlərin mövcudluğu və vəziyyətinin yoxlanılması zamanı keçirilən tədbirlər

3.Çatışmayan sənədləri müəyyənləşdirmək

Mövzu №13. Sənədlərin fiziki və texniki vəziyyətinin uçotu

Plan:

1.Kağız əsaslı sənədlərin fiziki və texniki vəziyyətinin uçotu

2.Audiovizual və maşınla oxunan sənədlərin fiziki, kimyəvi və texniki vəziyyətinin uçotu

3.İslahedilməz dərəcədə zədələnmiş sənədlərin uçotdan çıxarılması qaydası

Mövzu: №14. Sənədlərin bərpa qaydaları

Plan:

1. Sənədlərin bərpasına və yerləşdirilməsinə verilən tələblər

2.Formasına görə sənədlər

3.Çatışmayan sənədləri müəyyənləşdirmək və onların axtarışını təşkil etmək

Mövzu: №15. Arxiv soraq kitabçalarının quruluşu

Plan:

1.Arxivin soraq vasitələri

2.Soraq kitabçasının hazırlanması

3.Soraq kitabının sxemi

Mövzu: №16. Arxiv soraq kitabçalarının nəşri
Plan:

- 1.Arxivin soraq vasitələrinin nəşrə hazırlanması
- 2.Məlumat kitabının mətnini nəşrə hazırlayarkən lazım olan metodiki məsələlər
- 3.Azərbaycan Respublikasının MAİ-nin arxivlərarası nəşrlərinin hazırlanması qaydası

Mövzu:№17.İstifadəçilərin sorğulara əsasən məlumatlandırılması və iş prosesinin icrası

Plan:

1. İstifadəçinin məlumatla təmin olunması
- 2.Mövzu üzrə sorğuların icra qaydaları və müddətləri
- 3.Sosial hüquq xarakterli sorğuların icra qaydaları

Mövzu №18. Arxivdən istifadə üçün şəraitin yaradılması

Plan:

- 1.Arxiv sənədlərindən istifadə olunma anlayışı
- 2.Saxlanılan sənədlərdə istifadə edilən bölmələri
- 3.Arxiv sənədlərinin istifadə formaları

Mövzu № 19. Sənəd sərgilərinin hazırlanması işlərinin təşkili

Plan:

- 1.Sənəd sərgilərində təqdim edilən sənədlər

2.Sənədlərin struktur bölmələrinin mahiyyəti

3.Sərgi hazırlanarkən dizayn və eskiz lahiyələrinin hazırlanması

Mövzu: №20. Sənədlərdən istifadə etmək.Məlumat verici tədbirlərin təşkili və keçirilməsi.Təqdimatlar, ekskursiyalar, “açıq qapı günləri”, oxucu konforansları və s. günləri

Plan:

1.Arxiv sənədlərində kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə

2.Məlumatverici tədbirlərin təşkili üçün sənədlərdən istifadə

3.İctimai görüşlər

4.Arxivə ekskursiyalar

Mövzu: №21. Azərbaycan Respublikasının “Milli Arxiv Fondu” haqqında qanunlar

Plan:

1.Sovet hakimiyyəti illərində(1918-1920 illərdə) Azərbaycanda arxiv fəaliyyəti

2.1999-cu ilin iyul ayının 27-dən Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən “Milli Arxiv Fondu” haqqında tərtib edilmiş fərman

3.MAF komplektləşdirilməsi, mühafizəsi və ondan istifadə qaydaları haqqında əsasnamə

Mövzu: №22. MAF haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları

Plan:

1. Dövlət və bələdiyyə orqanlarında; idarə, təşkilat və müəssisələrində arxiv işinin təşkilinə dair təlimat
2. Dövlət arxiv fondunda sənədlərdən istifadə qaydaları

Mövzu: №23. MAF-nun dövlət və qeyri-dövlət hissələrinin hüquqi bazası

Plan:

- 1.Arxiv sənədlərinin Azərbaycan Respublikasının MAF çərçivəsində təşkili
- 2.Arxivlərin işinə və kargüzarlıqda sənədlərin təşkilinə rəhbərlik
- 3.Arxiv informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması

Mövzu: №24. Arxivin yaranma və inkişaf tarixi

Plan:

- 1.Azərbaycan Respublikasının prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında arxiv işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərmanı
- 2.Arxivin yaranması və inkişafı xronologiyası

Mövzu: №25. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Arxivi

Plan:

- 1.1917-2011-ci illəri əhatə edən sənədlər.Xalq Cumhuriyyət parlamentini əks etdirən sənədlər
- 2.Azərbaycan Respublikasında Dövlət Arxiv fəaliyyətinin strukturu

Mövzu: №26. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivi

Plan:

1.Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinin tarixi

2.ARDƏİA-i haqqında Respublika Nazirlər Sovetinin

496 Nöli qərarı

Mövzu: №27. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Elm-texnika sənədlər arxivi

Plan:

1.Azərbaycan Respublikasının Dövlət elm- texnika sənədlər arxivinin tarixi

2.Azərbaycan Respublikasının Nazirlər kabinetinin 1994-cü il 11 mart tarixli 107 sayılı qərarı

Mövzu: №28. Azərbaycan Respublikasının Siyasi Partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivi

Plan:

1.Siyasi partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivinin yaranması haqqında qərar

2.Siyasi partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivinin xronoloji dövrü.

Mövzu: №29. Azərbaycan Respublikasının Dövlət kino-foto sənədlər arxivi

Plan:

- 1.Dövlət kino-foto sənədlər arxivində mühafizə edilən sənədlər
- 2.Dövlət kino-foto sənədlər arxivinin yaranma tarixi

Mövzu: №30. Azərbaycan Respublikasının Dövlət səs-yazılar arxivi

Plan:

- 1.Dövlət səs-yazılar arxivində mühafizə olunan sənədlər
- 2.Xronoloji dövrü
- 3.Nazirlər kabinetinin 1968-ci il 5 aprel 154 sayılı qərarı

Mövzu №1. Tədqiqat üsulunun mahiyyəti və xarakteri

Plan:

- 1.Tədqiqat üsulunun mahiyyəti**
- 2.Tədqiqat xarakteri və tipləri**
- 3.Tədqiqat mövzusunun seçilməsi və onun aktuallığının əsaslandırılması**

Elm anlayışı, elmi biliklərin əldə olunması ilə bağlı olan yaradıcılıq fəaliyyətini əhatə edən: insan, idarə və təşkilatlar, cihaz və avadanlıqlar, elmi-tədqiqat işləri kimi təşkiledicilərdən ibarətdir. Elmlə məşğul olan

insanın əsas məqsədi bir tərəfdən obyektiv bilikləri əldə etməkdən, digər

tərəfdən onları nəzəri cəhətdən sistemləşdirməkdən ibarətdir. Ümumilikdə, elm – insanların mənəvi fəaliyyəti olub, təbiət, cəmiyyət haqqında biliklərin əldə olunması, həmçinin real faktlar və onlar arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqə əsasında həqiqətin öyrənilməsi və yeni qanunauyğunluqların aşkara çıxarılmasından ibarətdir. Elmin əsas məqsədi həqiqətin nəzəri olaraq qanunauyğunluqlarla təsvirindən ibarətdir. Onun əsas məqsədi kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

1. Cəmiyyətin, düşüncənin və təbiətdə hərəkət qanunlarının aşkarlanması;
2. Faktların yığılması, analizi və ümumiləşdirilməsi;
3. Əldə olunan məlumatların sistemləşdirilməsi;
4. Hadisələrin və proseslərin səbəbinin izahı;
5. Hadisə və proseslərin proqnozlaşdırılması;
6. Əldə olunan biliklərin praktiki tətbiqinin istiqamətləndirilməsi.

Elmi bilik elmi–tədqiqat prosesi sayəsində qazanılır. Tədqiqat işləri bilik istehsalının əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Bu baxımdan elmi–tədqiqat fəaliyyəti strukturunun yaxından öyrənilməsi önəmlidir. Elmi–tədqiqat fəaliyyətinin əsas təşkiledicisinə subyekt, obyekt və vasitə daxildir. Bu halda “subyekt–obyekt” adlanan qnoseoloji sistem konkretləşərək bu formanı alır: “tədqiqatçı–tədqiqat vasitəsi–tədqiqat obyekt” [1–3]. Müasir cəmiyyətdə subyekt bir–bir ilə qarşılıqlı əlaqədə olan üç müstəvidə mövcuddur. Elmi fəaliyyətin obyekt tədqiqatçının aktiv maddi–praktiki və nəzəri fəaliyyəti zamanı meydana gəlir. Elmi fəaliyyətin araşdırılan komponentləri onun strukturunu açdığı halda, fəaliyyətin struktur analizi elmi–tədqiqatın mərhələlərini

aydınlaşdırmağa xidmət edir. Ümumi şəkildə aşağıdakı mərhələləri qeyd etmək olar:

1. Tədqiqat obyektinin seçilməsi;
2. Eksperiment;
3. Eksperimentdə alınan faktların təsviri və izahı;
4. Hipotezin (nəzəriyyənin) yaradılması;
5. Əldə olunan biliyin yoxlanılması.

Tədqiqatları qarşı–qarşıya qoymaq metodoloji konstruksiya etmə fəaliyyətinin nəticəsi olan abstraksiya növü sayılır. Bu zaman fərdi ilə ümumi, hadisə ilə mahiyyət, empirik faktlar və onların nəzəri izahı arasında dərin daxili əlaqənin mövcudluğu nəzərdə tutulur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, empirik və nəzəri səviyyələrin abstraktlaşdırılması nisbidir və real biliyin struktur təşkilçilərini tam əks etdirmir. Hər bir tədqiqat səviyyəsi öz bilik metod və formaları ilə səciyyələnir. Amma elə elmlər də vardır ki, orada biliyin nəzəri və empirik səviyyələrə bölünməsi mümkün deyil.

Empirik və nəzəri səviyyələr ilkin olaraq fəaliyyətin üsulu və metodlarına görə fərqlənilir. Empirik mərhələnin kökündə predmet – silah (vasitə) və elmi–praktiki fəaliyyət durur. Bunun köməyi ilə ilkin məlumatların toplanması və ümumiləşdirilməsi mümkünləşir. Nəzəri mərhələdə isə abstrakt–nəzəri fəaliyyət sayəsində ideal modellər və biliklər sistemi əldə

olunur. Digər tərəfdən elmi biliyin səviyyəsi onun forma və xarakterinə görə bölünür: empirik səviyyədə heç də həmişə obyektin xassələri və

yarınma səbəbləri göstərilmir və yalnız fakta söykənən biliklər formalaşır; nəzəri səviyyədə nəzəri biliyin məntiqi təşkil olunmuş formada tətbiqi

sayəsində hadisələrin xarakteri və qanunauyğunluqları yaradılır.

Mövzu №2. Tədqiqatın əsas metodları

Plan:

1.Məlumatların tapılması üsulları

2.Tədqiqat üsullarının xüsusiyyətləri

3.İlkin məlumatların tipləri

İstənilən elmi tədqiqatın planlanmasının kökündə mövcud elmi metodlar durur. Elmi metod – yeni biliklərin əldə olunmasının əsas üsullarının, həmçinin istənilən elm çərçivəsində məsələlərin həlləri üsullarının toplusudur. Metod fenomenin araşdırılmasını, üsulları, əvəllər və yeni qazanılmış biliklərin sistemləşdirilməsini və düzəlişini əhatə edir. Elmi metodun vacib tərəfi araşdırma zamanı obyektivliyə qoyulan yüksək tələbdir. Sərbəst yoxlamayı təmin etmək üçün müşahidələr sənədləşdirilir, prosesə başqa alimlər buraxılır. Elm fəlsəfəsində empirik və nəzəri dərkətmə anlayışları səciyyələndirilir. Bu bölmə onunla bağlıdır ki, tədqiqatçı biliyi həm sınaq yolu ilə (empirik), həm də mürəkkəb məntiqi əməliyyatlar, yəni nəzəri yolla əldə edə bilər. Dərəkətmənin empirik üsuluna daxil olan kateqoriyalara:

- 1. Müşahidəetmə,**
- 2. Faktların toplanması və seçilməsi,**
- 3. Onlar arasında əlaqənin yaradılması daxildir.**

4. Nəzəri araşdırmanın əsasını empirik materialların analizi və emalı iləbağlı olan əqli əmək təşkil edir.

Nəzəri mərhələdə:

1. Sistem və hadisələrin daxili struktur və inkişaf qanunauyğunluqları,
2. Onların qarşılıqlı münasibətinin şərtləri açılır.

Dərketmənin empirik və nəzəri mərhələlərində aşağıdakı elmi metodlardan istifadə olunur

Empirik tədqiqat metodları

Müşahidətmə – ətraf mühitdə baş verən hadisələrin insan tərəfindən araşdırılması və mənasını dərk etmək üçün onların məqsədyönlü mənimsənilməsinə xidmət edir.

Təsviretmə – müşahidə zamanı qazanılmış hissənin faktların köməyi ilə yazılı şəkildə qeyd olunmasıdır. Burada əldə edilən bilik fərdi idrak üçün material kimi tətbiq olunur.

Müqayisə – dərketmənin ən geniş yayılmış metodlarındanıdır. Müqayisənin səmərəli aparılması üçün iki əsas tələbat yerinə yetirilməlidir:

- yalnız aralarında obyektiv ümumilik mövcud olan hadisələrin müqayisəsi məqsədəuyğundur,

- obyektlərin müqayisəsi vacib göstəricilər əsasında aparılmalıdır.

Ölçmə – tədqiqat obyektinin kəmiyyət göstəricilərinin xüsusi texniki qurğuların və ölçmə vahidlərinin tətbiqi ilə əldə olunmasına xidmət edir.

Nəzəri tədqiqat metodları

Abstraktlaşdırma – araşdırılan obyektin az əhəmiyyətli olan xassələrini aradan götürməklə onun maraq doğuran əsas göstəricilərinin seçilməsidir.

Aksiomatik – ilk dəfə olaraq Evklid tərəfindən tətbiq olunmuşdur. Metodun mənası ondan ibarətdir ki, problemin müzakirəsinin əvvəlində sübutu tələb olunmayan ilkin hallar (hipotezlər) məlumdur. Bu hallara aksiomlar və ya postulatlar deyilir.

Sintez – analiz zamanı alınan bilikləri vahid sistemdə birləşdirməyə imkan verir.

İnduksiya – fərdi haldan ümumi hala keçid üçün mühakimənin sürülməsidir.

Deduksiya – ümumi məlumat əsasında fərdi nəticələri əldə etməyə imkan yaradır. Elmi–tədqiqatın ilkin mərhələlərində induksiya üstünlük təşkil edir, inkişaf mərhələsində isə tədricən deduksiya daha böyük rol oynamağa başlayır. Bu baxımdan elmi–tədqiqatın bu iki əməliyyatı bir-biri ilə sıx bağlıdır. Hal–hazırda obyektlərin tədqiqi zamanı riyazi modelləşdirmədən geniş istifadə edilir. Kompüter texnikasının sürətli inkişafı buna daha geniş imkanlar açır.

Mövzu № 3. Elmi tədqiqat üsulları

Plan:

1.Elmi fəaliyyətin mahiyyəti

2.Elmi məlumatın növləri

3.Elmi tədqiqat modeli

4.Elmi tədqiqat prosesi

Bu gün dünyada elm qəti olaraq cəmiyyətin məhsuldar qüvvəsinə çevrilmişdir.Elmi tədqiqat elmin mövcudluğunun və inkişafının formasıdır. Elmi (elmi-tədqiqat) fəaliyyət yeni biliklərin əldə edilməsinə və tətbiqinə istiqamətlənən fəaliyyətdir. Elmi tədqiqatın məqsədi elmdə işlənilib hazırlanmış dərk etmə prinsipləri və metodları əsasında obyekt, proses yaxud hadisənin, onların əlaqələrinin hərtərəfli, etibarlı öyrənilmək, həmçinin istehsalda (təcrübədə) tətbiqi insan üçün faydalı olan nəticələr əldə etməkdir. İstənilən elmi tədqiqatın özünün obyektı və predmeti vardır.Elmi tədqiqatın obyektı maddi yaxud ideal sistemdir. Filologiya dilciliyi baxımından tədqiqat sözü “daxilidən təqib etmə” söz birləşmələrindən əmələ gəlmişdir ki, bu da öyrənilən obyektin daxili mahiyyətini dərk etməyi, onun xarici amillərlə qarşılıqlı əlaqələrini öyrənməyi nəzərdə tutur. Müasir elmi ədəbiyyatda bu anlayışın mahiyyətinə çoxlu sayda təriflər verilir. Belə ki, məntiqi sorğu lüğətində “tədqiqat” hər hansı bir obyektin (hadisənin) yaranması, inkişafı və cəmiyyətin maraqları baxımından dəyişdirilməsi qanunauyğunluqlarının aşkar edilməsi məqsədilə onun elmi baxımdan öyrənilməsi prosesi kimi müəyyən edilir.

Fəlsəfə lüğətində tədqiqata daha sadə tərif verilir. "yeni elmi bilikləri hasil edən idrak (dərketmə) fəaliyyətinin bir növü". Tədqiqat insanın yaradıcı fəaliyyətinin daha yüksək səviyyəsi kimi çıxış edir. Ümumiyyətlə, bu çoxcəhətli anlayışın əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

-problem və vəziyyəti müəyyən etmək (anlamaq),

-onun mənşəyini müəyyən etmək,

-inkişaf və davranışın məzmununu, xüsusiyyətlərini, qanunauyğunluqlarını aşkar etmək,

-toplanmış biliklər sistemində həmin problem və vəziyyətin yerini müəyyən etmək,

-həmin problemin təcrübədə həll edilməsi məqsədilə yeni bilik və təsəvvürlərdən istifadə edilməsinin yollarını, vasitələrini və imkanlarını tapmaq.

İstənilən tədqiqatın təşkili və həyata keçirilməsi zamanı nəzərə alınması zəruri olan xarakteristikalara aiddir:

-tədqiqatın elmi əsaslandırılması,

-tədqiqatın metodologiyası,

-tədqiqatın təşkili,

-tədqiqatın elmi yeniliyi,

-tədqiqatın nəticələri və səmərəliliyi.

Elmi tədqiqat obyektin, prosesin yaxud onların strukturunun və əlaqələrinin hərtərəfli öyrənilməsinə, həmçinin təcrübədə

tətbiqi insan üçün faydalı olan nəticələrinin əldə edilməsinə istiqamətlənən fəaliyyətdir. **Tədqiqatın xarakteristikaları** aşağıdakılardır:

- məlumatlar sistemativ toplanır,
- məlumatlar sistemativ şərh edilir,
- yeni biliklər əldə etmək üçün dəqiq məqsədin olması.

Elmi tədqiqatın əsas mərhələlərinə aiddir:

- ideyanın yaranması, tədqiqat mövzunun formalaşdırılması,
- tədqiqatın məqsəd və vəzifələrini formalaşdırmaq,
- fərziyyələrin irəli sürülməsi, nəzəri tədqiqat,
- eksperimentin aparılması, elmi faktların və nəticələrin ümumiləşdirilməsi,
- elmi tədqiqatın təhlili və tərtibi,
- elmi tədqiqatın tətbiqi və səmərəliliyinin müəyyən edilməsi.

Mövzu№ 4. Elmi–tədqiqat prosesinin məntiqi quruluşu

Plan:

1.Elmi problemin qoyulması

2.Faktların toplanması

3.Elmi hipotezin yaradılması və əsaslandırılması

Elmi biliyin əldə edilməsi özlüyündə mürəkkəb bir yaradıcılıq fəaliyyəti olub, işin təşkilində və icrasında müəyyən məntiq ardıcılığı tələb edir. Yeni biliyin formalaşmasının əsas formasını fakt, elmi problem, hipotez və nəzəriyyə təşkil edir. Onların inkişafı elmi-tədqiqat prosesinin məntiqi ardıcılığını müəyyənləşdirir: faktların aşkar edilməsi, onların izahı və ümumiləşdirilməsi, elmi problemin qoyulması və formulə edilməsi, elmi hipotezin tərtibi, nəzəriyyənin qurulması və onun praktiki həlli yollarının təyini. Bu ardıcılığa riayət etməklə intizamlı, məqsədyönlü və yüksək effektivli tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsi mümkündür.

Faktların toplanması

İstənilən elmi-tədqiqat işi faktların yığılması, sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsindən başlayır. Əsasən həqiqət və elmi faktlar fərqlənir. Həqiqət faktları – bu baş verən və ya artıq baş vermiş hadisələrdir. Elmi faktlar isə tədqiqatçı tərəfindən empirik mühakimələr əsasında yoxlanmış, düşünülmüş və elmi dildə qeyd olunmuş faktlardır. Nəzəri mərhələdə tədqiqatçı faktların dərin analizi ilə məşğul olur. Burada araşdırılan hadisənin məzmunu izah edilir, qanunlar üzə çıxarılır və formulə edilir. Elmi problemin qoyulması, tədqiqatın empirik və nəzəri mərhələləri arasında birləşdirici bənd rolunu oynayır.

Elmi problemin qoyulması

Tədqiqat işləri hər şeydən öncə praktiki problemlərin həlli ilə məşğul olur və əldə olunan nəticələr sonralar nəzəriyyənin inkişafına yönəldilir.

Elmi hipotezin əsaslandırılması

Qoyulmuş problemin nəzəri araşdırılması hipotezlərin irəli sürülməsi və əsaslandırılması ilə başlayır. Elmi hipotez (və ya fərziyyə) – bütün tədqiqat prosesini təşkil etmək üçün tətbiq olunan metodoloji alət olub, baş verən hadisənin ehtimal edilən səbəbinin yoxlanmasını və təsdiqini tələb edir. Elmi nəzəriyyənin elementləri anlayış, kateqoriya, termin, mühakimə, elmi müddəa, ideya, konsepsiya, qanun, qanunauyğunluq, elmi fənlər və s. əhatə edir

Anlayış – predmetləri onların məlum əlamətləri şəklində dərk edilməsi formasıdır.

Kateqoriya – predmet və hadisələrin daha çox ümumi xassələrini və münasibətlərini ifadə edən ümumi, fundamental termindir.

Elmi termin – elmi anlayışın adıdır.

Mühakimə – nəyisə təsdiq və ya inkar edən düşüncə tərzidir.

Elmi prinsip – elmi nəzəriyyənin əsas elementlərindən biri olub, elmin müəyyən sahəsində həqiqi faktlar massivinə aid olan birləşdirici, sintezedici və təşkiledici funksiya rolunu oynayır.

Mövzu № 5. Sənədlərin qeydiyyatının təşkili

Plan:

1. Qeydiyyat vərəqəsi

2.Sənədlərin qeydiyyatata alınmasının başlıca məqsədi

3.Sənədlər qeydiyyatata alınarkən nəzərə alınan tələblər

İdarə, müəssisə və təşkilatlara daxil olan bütün sənədlər və məktublar qeydiyyatdan keçirilməlidir. Qeydiyyat formasında sənədlər haqqında lazımi qeydlərin növbə ilə tarix və indeksinin qoyulmasına, idarəyə daxil olma və ya onun hazırlanma faktlarının qeydə alınmasına sənədlərin qeydiyyatı deyilir. Qeydiyyatın başlıca məqsədi sənədlərin uçotunun, nəzarətinin və axtarışının tez təmin olunmasıdır. Sənədlər:

- qeydiyyatdan keçən sənədlərə;
- qeydiyyatdan keçməyən sənədlərə bölünür.

Quruluş bölmələrində bu iş üçün ayrılmış işçi mərkəzləşdirilmiş qaydada bunu həyata keçirir.Dəftərxana işçisi zərfi və banderollan açır, əlavə olmuş siyahılara uyğunluğunu yoxlayır və sonra sənədin birinci səhifəsinə ştampl vurur, həmin ştampla sənədlərin idarəyə daxil olduğu tarix göstərilir. İdarə işçisinin adı üzərində "şəxsən" qeydi yazılan zərf açılmadan təyinat üzrə verilir. Zərf açıldıqda göndərmə məktublarında göstərilən hər hansı bir sənədin çatışmadığı və ya göndərmə məktubuna əlavə olunmadığı aşkar edildikdə bu barədə dərhal idarə müdirinə məlumat verilir. Çatışmayan sənədlər haqqında məktubu göndərən idarəyə xəbər verilir.

Yuxarı təşkilatlardan daxil olan və ya onların ünvanına göndərilən sənədlər (qərarlar, sərəncamlar, protokollar, məlumat vərəqələri və s.), habelə vətəndaşların təklif, ərizə və

şikayətləri məcburi qaydada qeydə alınmalıdır. Daxil, xaric olunan və daxili sənədin indeksi, bir qayda olaraq, işin nomenklatura üzrə indeksindən və sənədin qeydə alınmasının sıra nömrəsindən ibarətdir. Sərəncam sənədlərinə və protokollara müstəqil olaraq hər sənəd növü daxilində verilən qeyd nömrələri onların indeksləridir. Vətəndaşların təklif, ərizə və şikayətlərinin indeksi sənəd müəllifinin soyadının ilk hərfi ilə tamamlana bilər. Sənəd dövriyyəsinin həcmi ildə 1000 sənədə qədər olan idarələrdə daxil və xaric olan sənədlərin və daxili sənədlərin qeyd jurnalında qeydə alınması məsləhət görülür. Daxili sənədlərin qeydə alınması aşağıdakı qaydada jurnal üzərində uçota alınır. İdarələrdə elə sənədlər olur ki, onların qeydə alınmasına ehtiyac olmur. Bir qayda olaraq, qeydə alınmalı olmayan sənədlərin idarələrdə siyahısı olmalıdır. Adətən aşağıdakı sənədlər kargüzarlıqda qeydə alınmırlar:

1. Məktublارın məlumat üçün göndərilmiş surətləri;
2. Ezamiyyətə və məzuniyyətə icazə haqqında teleqramlar və məktublار;
3. İclaslar, müşavirələr, gündəliklər haqqında xəbərlər;
4. Cədvəllər, tapşırıqlar, sifarişlər;
5. Məlumat üçün göndərilmiş xəbər və informasiyalar;
6. Tədris planları, proqramları, surətləri;
7. Reklam bildirişləri, plakatlar, müşavirələrin, konfransların proqramları və s.;

8. Preyskurantlar, surətlər;
9. Materialların məsrəf normaları;
10. Təbrik məktubları və dəvətnamələr;
11. Mühasibat sənədləri;
12. Çap məhsulları (kitablar, jurnallar, bülletenlər);
13. Mövzular üzrə elmi hesabatlar;
14. Aylıq, rüblük, yarımrüblük hesabatlar;
15. Statistik hesabat formaları;

Mühasibat sənədləri, çap məhsulları, elmi hesabatlar və digər hesabat formaları aidiyyəti olduğu struktur bölməsində qeydiyyatdan keçirilir. Sənədin qeydə alınması onun üzərinə qeydiyyat nömrəsinin qoyulması və qeydiyyat vərəqəsində həmin sənəd haqqında zəruri məlumatların göstərilməsidir. Sənədlərin qeydə alınmasını təşkilatın kargüzarlıq xidməti və struktur bölmələrinin kargüzarlıq üçün məsul olan əməkdaşları həyata keçirirlər. Daxil olan sənədlər onların təşkilata daxil olduğu gün, göndərilən və daxili sənədlər isə, onların imzalandığı və ya təsdiq edildiyi gün qeydə alınır. Sənəd dövriyyəsinin həcmi ildə 1000 sənəddən çox olan təşkilatlarda sənədlərin qeydə alınması üçün vahid qeydiyyat vərəqəsi tətbiq edilir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 sentyabr 2003-cü il tarixli 935 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Təlimata əsasən aparılır. Qeydiyyat vərəqələrinin blankları 170x120 mm

ölçüdə A5 və A6 formatlı kağızda mətbəə üsulu və ya operativ poliqrafiya ilə .

Mövzu №6. Sənədlərin dəyərinin ekspertizasına dair tələblər

Plan:

1.Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının normativ-metodiki əsasları

2.MAF tərkibinə daxil olan sənədlərin ekspertizasına dair tələblər

3.Kağız və elektron sənədlərin ekspertizasının formaları

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında Sənədlərin Ekspertizası və Arxiv İşləri üzrə Mərkəzi Ekspert Komissiyası (bundan sonra Mərkəzi Ekspert Komissiyası yazılacaq) sənədlərin dövlət, hüquqi, elmi və tarixi cəhətdən dəyərliliyinin ekspertizası, onların Dövlət Arxivinə təhvil verilməsi üçün seçilməsi, hazırlanması və bu sahədə metodiki və əməli işin təşkili və həyata keçirilməsi məqsədi ilə yaradılır.

Mərkəzi Ekspert Komissiyası öz işində Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarını və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında sənədlərlə *iş barədə* təlimatı” və bu Əsasnaməni rəhbər tutur.

Mərkəzi Ekspert Komissiyası daimi məşvərətçi orqandır, iclaslar keçirərək kargüzarlıq və arxiv işinin təşkil ilə bağlı məsələləri

müzakirə edir və onlara dair müvafiq qərarlar qəbul edir. Onun qərarları Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının rəhbəri tərəfindən təsdiq edildikdən sonra qüvvəyə minir. Sənədlərin Azərbaycan Respublikası Milli arxiv fondunun tərkibinə aid edilməsi onların dəyərinin ekspertizası əsasında aparılır.

Sənədlərin dəyərinin ekspertizası- saxlanma müddətlərini müəyyən etmək məqsədilə onların dəyərinin müəyyən olunmuş prinsip və meyarlar əsasında öyrənilməsi və daimi saxlamaq üçün seçilməsidir. Sənədlərin Azərbaycan Respublikası Milli arxiv fondunun tərkibinə aid edilməsi tarixilik, komplekslik, meydana gəlməsi, məzmunu, xarici xüsusiyyət meyarları əsasında həyata keçirilir. **Yaranma meyarlarına** aiddir:

-Təşkilatın funksional-məqsədli təyinatı (onun xüsusi rolu və ümumi xarakteri nəzərə alınmaqla);

-Şəxsin cəmiyyətin həyatındakı əhəmiyyəti;

-Sənədin yaranmasının vaxtı və yeri;

Məzmun meyarlarına aiddir :

-sənəddə olan məlumatın əhəmiyyəti (nadirliyi və bənzərsizliyi);

-sənəddə olan məlumatın başqa sənədlərdə təkrarlanması;

-sənədin növü;

-sənədin əsliyi.

Xarici xüsusiyyət meyarları :

-məzmunun təsbit edilməsinin və verilməsinin forması, sənədin tərtibi və təsdiq edilməsi;

-sənədin fiziki vəziyyəti.

Sənədləri Azərbaycan Respublikasının Milli arxiv fonduna aid edərkən həmçinin fondun bütövlüyü də nəzərə alınır. Sənədlərin dəyərinin ekspertizası aparılır:

- Təşkilatın kargüzarlığında;
- Təşkilatın arxivində (arxiv xidmətində)
- Dövlət arxivində.

Dövlət arxivində sənədlərin dəyərinin ekspertizası aşağıdakı hallarda aparılır:

-sənədlər qaydaya salınmamış halda daxil olduqda ; fondların tərkibində çoxlu miqdarda dublet və az əhəmiyyətli sənədlər olduqda ; siyahıların yenidən işlənməsi prosesində ; qeyri-dövlət hüquqi və fiziki şəxslərin mülkiyyətində olan sənədlərin Azərbaycan Respublikasının Milli arxiv fonduna aid edilməsi barədə onların ərizəsi olduqda; məhkəmənin qərarı olduqda.

Sənədlərin dəyərinin ekspertizası təşkilatın və arxiv fondunun tarixinin (fiziki şəxsin tərcümeyi halının) , onun sənədlərinin tərkibi və məzmununun öyrənilməsilə başlanır. Sənədlərin həcmi böyük, mürəkkəb olan , həmçinin eynitipli bir neçə fondların sənədləri ilə işləyərkən iş təlimatı, daimi saxlanılan və saxlanılmayan sənədlər üçün nümunəvi siyahı işləyib hazırlamaq olar. Hər bir saxlama vahidinə vizual və vərəqəvərəq baxılır; fonosənədlərə qulaq asılır. Təkrar məlumatlı sənədlər yalnız mühafizə üçün saxlanılan sənədlərlə tutuşdurulub yoxlanıldıqdan sonra məhv edilmək üçün ayrılır. Xüsusilə qiymətli sənədlərin əsillərindən başqa dublet nüsxələri, həmçinin üzərində dərkənar və mətnində düzəliş olan sənədlər

də mühafizə üçün saxlanıla bilər. Saxlanma müddətlərinin qarşısında qoyulmuş «EYK» qeydinin idarələrin sahə siyahılarından çıxarılmasına o halda icazə verilir ki, həmin siyahının müvafiq bəndlərində ümumiləşdirilmiş sənəd növləri və onların saxlanma müddətləri tam müəyyən edilmiş olsun. Elektron sənədlərin elektron informasiya daşıyıcılarında saxlanması müddəti müvafiq sənədlərin kağız daşıyıcıları üçün Siyahı ilə müəyyən edilmiş müddətdən az olmamalıdır.

Mövzu №7. Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının keçirilməsi qaydaları

Plan:

1.Sənədlərin dəyərinin müəyyən edilməsi

2.Mərkəzi ekspert komissiyasının əsas funksiyaları

3.MEK göstərişləri və tövsiyələri

İdarələrin kargüzarlıq xidmətinin işçiləri ekspert komissiyasının üzvləri ilə və arxivin metodiki rəhbərliyi altında hər il sənədlərin dəyərinin ekspertizasını həyata keçirir. Struktur bölmələrdə sənədlərin dəyərinin ekspertizasının keçirilməsi zamanı arxivə təhvil vermək üçün daimi və uzun müddət saxlanılan o cümlədən struktur bölmələrdə saxlanılan müvəqqəti saxlama müddəti işlər seçilir, saxlama müddətləri başa çatmış işlər məhv etmək üçün ayrılır. Elektron sənədlər idarə arxivinə təhvil verilməzdən əvvəl onların fiziki vəziyyətlərinə baxışı keçirilir. Daimi saxlanılan və şəxsi heyət üzrə elektron sənədlərin uçot

vahidlərində onların siyahılarına uyğun arxiv şifrələrini və müşahidəedici sənədlərin mövcudluğu yoxlanılır. Müşahidəedici sənədlərdə elektron sənədlərin mühafizə olunması və istifadə edilməsi üçün zəruri olan məlumatlar (sənədlərin adı, tarixi, miqdarı) verilir. Sənədlərin dəyərinin müəyyən edilməsi və saxlanması, məhv edilməsi üçün seçilməsinin ekspertizası keçirilərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1. Sənədlərin siyahıda nəzərdə tutulmuş saxlama müddətləri
2. İşlərdə daimi və uzun müddətli siyahısı, elmi, tarixi, praktiki və digər əhəmiyyətli sənədlərin olması
3. MEK-mən göstərişləri və tövsiyələr
4. Tədris və informasiya xarakterli işlərin və ayrı-ayrı sənədlərin sonrakı istifadəsinin mümkünlüyü
5. Fəaliyyət nəticəsində sənədlərin komplektləşdirilən orqanın əhəmiyyəti
6. Sənədlərin yaranma tarixi
7. Sənədlərin əsli və hüquqi qüvvəsi
8. Təkrar və eyni sənədlərin mövcudluğu
9. Sənədlərin fiziki vəziyyəti
10. İntensiv istifadə olunan sənədlərin surətlərini saxlanılmasının zəruriliyi

Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının keçirilən zaman onların fiziki vəziyyəti nəzərə alınır. Mətninin böyük hissəsi olunmadan zədələnmiş mətninin bərpa edilməsi mümkün olmayan sənədlər məhv edilmək üçün ayrılır. Zədələnmiş dəyərli sənədlərin mətninin qismən bərpa edilməsi mümkün olduqda onlar saxlanılır, bərpa olunur və foto şəkli çəkilir. Sənədlərin dəyərinin ekspertizasının nəticəsi olaraq idarələrdə daimi uzun

müddət saxlanılan və şəxsi heyət üzrə işlərin siyahılarına hazırlanır, həmçinin saxlama müddətləri başa çatmış işlərin məhv etmək üçün ayrılması haqqında akt tərtib olunur.

Mövzu № 8. Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin təsnifatı

Plan:

- 1. Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin aparılması haqqında**
- 2. Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işinin aparılma ardıcılığı**

Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat işlərinin hazırlanması mərhələsi önəmli yer tutur. Elmi mövzu ya müəyyən elmi istiqamətə ya da elmi problemə aid edilə bilər. Elmi istiqamət dedikdə elmin müəyyən sahəsində eksperimental məsələlərin həlli ilə məşğul olan elmi kollektivin fəaliyyət sahəsi nəzərdə tutulur. Elmi problem mürəkkəb nəzəri və praktiki məsələlərin elmi- işlərinin toplusudur. Arxiv müəssisələrində elmi-tədqiqat problemləri müəyyən sahəni əhatə edən sahədir. O elmi suallara əsaslanır. Mövzunun işlənməsində konkret tapşırıq qoyulur. Mövzu dəqiqləşdirilmədən öncə milli və beynəlxalq əməliyyatlar araşdırılır. Elmi-tədqiqat işlərinin planlaşdırılması onun təşkili üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Planlaşdırılma prosesində aşağıdakılar məsələlər fərqləndirilir. İşçi proqramı tədqiqatın məqsədi nəzərə alınmaqla işlənmiş mərhələdir, 2 hissədən ibarətdir:

- 1) Metodoloji
- 2) Elmi prosesdir.

Metodoloji aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir

1. Problemin və ya mövzunun formula edilməsi
2. Tədqiqat obyektlərinin və predmentin təyini
3. Tədqiqatın məqsədi və problemin qoyuluşu
4. Əsas anlayışların inteqrasiyası
5. İşçi hipotezlərinin formula edilməsi.

Mövzu №9 Arxiv müəssisələrində elmi -tədqiqat işinin təşkili

Plan:

1. Arxiv sənədlərinin elmi-məlumat aparatı

2. Arxiv müəssisələrində siyahıların yenidən işlənməsi

Elmi məlumat aparatı (EMA)-sənədlərin və sənəd informasiyasının axtarılması üçün nəzərdə tutulan soraq vasitələrinin və məlumat bazalarının müxtəlif növləri üzrə sənədlərin təsviri elementlərin məcmusudur. Arxivin sənədlərinə Elmi məlumat aparatı sistemi (EMAS)-arxivin soraq vasitələrinin qarşılıqlı əlaqəsi və qarşılıqlı tamamlanan kompleksidir. Səmərəli istifadə məqsədilə sənədlərin tərkibi və məzmunu haqqında vahid elmi-metodiki əsaslar üzrə yaradılmış məlumat bazasıdır. Arxivin EMA-I arxiv sənədlərinin və məlumatlarının effektiv axtarışı üçün nəzərdə tutulan elektron

məlumat kompleksidir. Arxivin EMASi idarənin kargüzarlıqda yaradılmış informasiya axtarış sisteminin üzərində formalaşdırıla bilər. EMAS-ın əlavə elementləri göstəricilər və sənədlərin xülasələridir. Təşkilatın kargüzarlığında və arxivində yaradılmış uçot soraq aparatının dövlət arxivinin EMAS ilə varisliyin təmin olunmalıdır. Bu varislik təşkilatın kargüzarlığı və arxivində sənədlərin vahid prinsiplər üzrə siyahısının tərtibinə və onlar üçün lazım olan lazımı məlumat aparatının yaradılmasına əsaslanır. Arxiv təşkilatının ekspert yoxlama komissiyasında təsdiq olunan siyahıları nəzarət nüsxəsi kimi özündə saxlayır. Sənədlər daimi mühafizəyə verildikdən sonra siyahılar arxivin EMAS-nin bir hissəsinə çevrilir. EMA-nın tərkibi və vəziyyətinin həmçinin əməli təlabatlardan asılı olaraq üzərində iş aparılacaq fondların düzgün seçilməsini nəzərdə tutur. Bir sahə üzrə informasiya əks etdirən təşkilatların fondları və tərkibində xüsusilə qiymətli sənədlər olan şəxsi mənşəli fondlar üzrə siyahılara əlavə göstəricidə tərtib edilə bilər. Fond səviyyəsində isə həm fərdi həm də qrup halında xarakteristika tərtib edilə bilər. EMA-ı yaradılarkən və təkmilləşdirilərkən informasiya əməliyyatından asılı olaraq fondun ayrı-ayrı hissələrinin müxtəlif EMA-I ola bilər. Arxivin EMAS-nın təkmilləşdirilməsi yollarının müəyyən etmək üçün EMAS-nin istər mövcud olan ənənəvi elementlərinin istərsə də avtomatlaşdırılmış növünün vəziyyəti təhlil edilir və uçotu aparılır. EMAS-nin vəziyyətinin uçotu aparılarkən isə fondun növünün nömrəsi, siyahının nömrəsi, EMA-nın mövcud olan növləri göstərilir.

Mövzu № 10. Avtomatlaşdırılmış elmi-məlumat aparatı

Plan:

1.Avtomatlaşdırılmış sənədlərin məlumat bazası

2.AEMA-nın yerinə yetirdiyi funksiyalar

3.AEMA-nın əsas mərhələləri

Arxivin avtomatlaşdırılmış elmi məlumat aparatı (AEMA) sənədlərin təsvirinin məlumat bazasını, informasiya axtarışının avtomatlaşdırılması vasitələre yerləşdirilməsinin və axtarışının əldə edilməsinin məcmusudur. Avtomatlaşdırılmış elmi məlumat aparatı arxivin birləşmiş informasiya sistemi çərçivəsində yaxud sərbəst məlumat bazası şəklində həyata keçirilir. Avtomatlaşdırılmış elmi məlumat aparatı informasiya sistemində olan fondun saxlama vahidinin uçot vahidinin sənədin təsviri həmçinin əsas sözlərin faylı və rubrikaları hesabına axtarılır. AEMA-nın bir növüdə bütöv mətnləri onların rəqəmli surətinin əks etdirən məlumatlar bazasıdır. AEMA arxivin ənənəvi EMA-nın bütün funksiyalarını yerinə yetirir və ənənəvi nisbətən arxiv sənədlərinin daha operativ və çox cəhətli axtarış və nəticə əldə etmək üçün geniş imkanlar verir. AEMA-yaradılmasının informasiya əsasında ənənəvi EMAS-I sisteminin yaradılması üçün tələb olunan elementlər təşkil edir. EMA-nın məlumat bazasını artırmaq üçün aşağıdakılar istifadə olunur:

- İlk sənəd informasiyası
- Əsas və yardımcı uçot sənədləri

- Müxtəlif növ arxiv soraq vasitələrində olan informasiyalar

AEMA-nın məlumat bazasının bütün 3 əsas mərhələləri üçün təsvirin vacib elementi olan əsas sözlər təsvir obyektinin ümumi və yığcam formada xarakterizə edən terminlərdəndir. Əsas sözlər məlumat bazasına konkret obyektiv təsviri prosesdə yaxud o başa çatandan sonra daxil edilir. Əsas söz bir sözdən yaxud qısa söz birləşməsindən ibarət ola bilər və əsas sözlərin xüsusi faylına yerləşdirilir. AEMA-da alınan informasiyaların formaları edilmiş sorğunun şərtlərinə uyğun olaraq fondların saxlama vahidlərinin, uçot vahidlərinin, sənədlərin diyaqnozlarından ibarət olur.

Mövzu № 11. Sənədlərin fiziki-kimyəvi vəziyyətinə nəzarət

Plan:

1.Sənədlərin və onun sığorta fondunun fiziki-kimyəvi vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

2.Arxivə daxil olmuş sənədlərin fiziki vəziyyətinin məqsədli yoxlanılması

3.Mühafizə zamanı kağız əsaslı sənədlərin fiziki vəziyyətinə nəzarət

Fiziki vəziyyəti əvvəlcədən yoxlanılmamış sənədlərin qəbulu və mühafizəxanalarda yerləşdirilməməsinə yol verilmir. Arxivə daxil olmuş sənədlər əvvəlcə müvəqqəti mühafizə otağına yığılır.Daşınma qablarına boşaldılır, qəfəşələrə, masalara düzülür. Qaydaya salınmamış sənədləri mühafizəxanalara qəbul

etməyə yol verilmir. Sənədlərin və onun sığorta fondunun fiziki-kimyəvi vəziyyətinin qiymətləndirilməsi 3 aydan gec olmayaraq həyata keçirilir. Kağız əsaslı sənədlərin fiziki vəziyyəti qiymətləndirilərkən aşağıdakılar müəyyən edilir:

- 1) Bioloji ziyanvericilərlə zədələnməsi
- 2) Rütubətin səviyyəsi
- 3) Kağızın və mətnin zədələnməsi
- 4) Tozluq

Audiovizual və maşınla oxunan sənədlərin orjinallığının habelə onların sığorta surətlərinin texniki vəziyyətinin öyrənilməsi onun sənədlərlə birlikdə arxivə qəbul olunmuş texniki vəziyyəti haqqında aktın məlumatları ilə uyğunluğunu müəyyən etmək yolu ilə aparılır. Eyni zamanda kino foto sənədlərin əsaslarında müəyyən edilir. Nitro əsaslı sənədlərin isə dərhal möhkəmliyi vəziyyəti yoxlanılır. Nöqsan aşkar edildikdə onların xarakteri və aradan qaldırma tədbirlərini əks etdirən sərbəst formada akt tərtib olunur. Nöqsanları komplektləşmə mənbəyi olan təşkilat yaxud arxiv özü aradan qaldırır. Daxil olmuş sənədlər bioloji ziyanvericilərlə (həşəratlar, aktiv göbələklər) yoxlanılmışsa sanitar gigiyenik işləməyə göndərilir. Onların təcrid olunmasını təcili həyata keçirmək lazımdır. Rütubətli vəziyyətdə daxil olmuş sənədlər aşkar olduğu halda onlar yeni iqlimə yəni şəraitə uyğunlaşdırılana qədər tam qurudulur. Bu proses qəbul və müvəqqəti mühafizə otağında 7-14 gün çəkə bilər. Bu zaman otağın havası xüsusi qurğularla dəyişilməli saxlama vahidləri isə açıq halda tez-tez qarışdırılmalı yerləri dəyişdirilməlidir. Daxil olmuş sənədlərin ümumi vəziyyətini qiymətləndirmək üçün kağız və mətninin keyfiyyəti seçmə yolu ilə yoxlanılır. Daxil

olmuş sənədlərin tozdan təmizlənməsi sorucu şkaf olan xüsusi otaqda bütün sanitar-gigiyenik tələblərə əməl etməklə aparılmalıdır. Arxiv qutuları, qovluqları, üzülük, işlərin kötükləri mütləq tozdan təmizlənməlidir. Rəngli kino foto sənədlər üçün rütubət 35 , 15% olmalıdır. Kino sənədlərin və rulonlarında olan mikro filimlərin yeni şəraitə uyğunlaşması 10 gündən, maqnit lenyi və disk əsaslı sənədlər 3gündən , foto sənədlər isə 24saatdan az olmamaqla yeni şəraitə uyğunlaşmalıdır. Mühafizə prosesində sənədlərin fiziki kimyəvi vəziyyətinə nəzarət zədələnmiş sənədləri təhlükəli fiziki və bioloji vəziyyətdə olan sənədləri aşkar etmək məqsədilə aparılır və aşağıdakı qaydada həyata keçirilir:

1. Məqsədli
2. Sənədləri mövcudluğu və vəziyyətinin yoxlanılması
3. Sənədlərin mühafizəxanalardan verilməsi zaman həmçinin sənədlərə tək bə tək yaxud vərəq bə vərəq baxılan zaman.

Mövzu№ 12. Sənədlərin mövcudluğunun yoxlanılması və çatışmayan sənədlərin axtarılmasının təşkili

Plan:

- 1. Sənədlərin yerində mövcudluğunun yoxlanılması**
- 2. Sənədlərin mövcudluğu və vəziyyətinin yoxlanılması zamanı keçirilən tədbirlər**
- 3. Çatışmayan sənədləri müəyyənləşdirmək**

Sənədlərin mövcudluğu və vəziyyətinin yoxlanılması onların uçot sənədlərində göstərilən həqiqi miqdarına uyğun gəlməsini müxtəlif bərpa və texniki işlərin aparılmasına ehtiyacı öyrənmək məqsədilə həyata keçirilir. Sənədlərin mövcudluğunun və vəziyyətinin yoxlanılması zamanı aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilir:

- 1) Mühafizədə olan sənədlərin miqdarının müəyyənləşdirmək
- 2) Uçot sənədlərində olan çatışmamazlıqları müəyyənləşdirmək və aradaqaldırmaq
- 3) Çatışmayan sənədləri, işlərin bərpasını müəyyənləşdirmək və onların axtarışını təşkil etmək
- 4) Bərpa konservasiya profilaktik və texniki cəhətdən işlənmə tələb edən işlərin aşkar olunması və uçotunun aparılması
- 5) Profilə uyğun olmayan sənədlərin aşkar olunması

Sənədlərin mövcudluğunun və vəziyyətinin yoxlanılması plan üzrə yaxud bir dəfəlik növbədənkənar aparıla bilər. Sənədlərin plan üzrə mövcudluğu və vəziyyətinin yoxlanılması aşağıdakı qaydada aparılır:

- Nadir sənədlər- hər il
- Kağız əsaslı xüsusi qiymətli sənədlər – hər 10 ildə 1 dəfə
- Audiovizual və maşınla oxunan elektron sənədlər – 5 ildə 1 dəfə
- Nitro əsaslı kino sənədlər – 2ildə 1dəfə

Mövzu №13. Sənədlərin fiziki və texniki vəziyyətinin uçotu

Plan:

- 1. Kağız əsaslı sənədlərin fiziki və texniki vəziyyətinin uçotu**
- 2. Audiovizual və maşınla oxunan sənədlərin fiziki, kimyəvi və texniki vəziyyətinin uçotu**
- 3. İslahedilməz dərəcədə zədələnmiş sənədlərin uçotdan çıxarılması qaydası**

Kağız əsaslı sənədlərin fiziki və texniki vəziyyətinin uçotu aşağıdakı qaydada həyata keçirilir:

- işin yekun vərəqində ;
- mövcudluq və vəziyyətinin yoxlanması vərəqi və aktında ;
- əsas zədələnmiş sənədlərin uçot kartoçkasında ;
- mətni zədələnmiş sənədlərin uçot kartoçkasında (14” №-li əlavə);
- sənədlərin fiziki vəziyyətinin uçot kartoçkasında (kitabında).

Audiovizual və maşınla oxunan (elektron) sənədlərin fiziki-kimyəvi və texniki vəziyyətinin uçotu aşağıdakılar kimi aparılır:

- kino sənədin fiziki vəziyyətinin uçotu kartoçkasında;
- fotosənədin fiziki vəziyyətinin uçotu kartoçkasında;
- fonosənədin fiziki vəziyyətinin uçotu kartoçkasında;
- audiovizual sənədlərin fiziki-kimyəvi vəziyyətinin uçotu kartoçkalarında (kitabında).

Sənədlərin fiziki- kimyəvi və texniki vəziyyətinin uçotu ənənəvi yaxud avtomatik rejimdə aparıla bilər. Bu zaman müəyyən olunmuş rejim və nəzarət- uçot rekvizitlərinə əməl olunmalıdır.

Audiovizual və maşınla oxunan (elektron) sənədlər üzərində onun əsasının (daşıyıcısının) fiziki xüsusiyyətlərindən asılı olaraq aşağıdakı bərpa, konservasiya- profilaktiki tədbirlər həyata keçirilir:

-maqnit lentində olan sənədlər: sənədin səthinin tozunun və çirk hissəciklərinin əl ilə yaxud xüsusi təmizləyici cihazla təmizlənməsi;

-qurumuş və əyilmiş yapışqan yerlərinin dəyişdirilməsi;

- maqnit lentlərin rulonunda onun saxlanması, daşınması, istifadəsi və üzünün köçürülməsi zamanı baş verən gərginlik və deformasiyaların aradan qaldırılması məqsədilə onların üzərində xüsusi cihazlar vasitəsilə konservasiya-profilaktiki işlərin aparılması.

Sarınma bərabər, sıx, hamar olmalıdır. Maqnit lentində olan sənədlərin profilaktikasını məqsədilə yenidən sarınması və təmizlənməsi onların istifadə intensivliyindən və saxlanma şəraitindən asılı olaraq 2-4 ildə bir dəfə aparılır. Maqnit lentinin rulonu hər iki tərəfdən 2-2,5 m qoruyucu maqnit lenti ilə bükülür (formalaşdırılır);

2) disk əsaslı fonosənədlərin:

- tozdan təmizlənməsi;

- antistatikle silinməsi;

- sürətlə yazılmış volların “Nittiy GRİTTY” markalı kimyəvi məhlulla təmizlənməsi və eyni adlı cihazla qurudulması;

3) fono sənədlərin qramorijinalları təmizlənməsi;

4) kinofotosənədlər, mikroformalar, kinofilmlərə fonoqramlar:

-tozdan təmizlənməsi;

-mum, şam, yağ və başqa ləkələrin təmizlənməsi;

-kəsiklərin və yapışdırılmış yerlərin bərkidilməsi;

-perforasiyaların təmiri;

-çox əyilmiş, qabarmış, yapışdırılmış yerlərin təmizlənməsi;

-kadrların zədələnmiş sahələrinin təmiri.

İslahedilməz dərəcədə zədələnmiş (korlanmış) sənədlərin uçotdan çıxarılması qaydaları.

Əsası və mətni islah olunmaz dərəcədə zədələnmiş sənədlər barədə mütəxəssislər və bərpaçılar tərəfindən onların bərpası və istifadəsinin mümkünsüzlüyü haqda rəy və akt tərtib edilir. Həmin akt və rəy onları hesabdən çıxarmaq üçün Milli Arxiv İdarəsinə təqdim edilir. Bərpası mümkün olmayan sənədin hesabdən silinməsi Milli Arxiv İdarəsinin yazılı razılığı əsasında və arxiv direktorunun əmri ilə rəsmiləşdirilir. İslahedilməz dərəcədə zədələnmiş nadir sənədlərin hesabdən silinməsi və məhv edilməsinə yol verilmir.

Sənədlərin fiziki-kimyəvi və texniki cəhətdən xüsusi işlənməsi Sənədlərin xüsusi işlənməsi aşağıdakı məqsədlərlə həyata keçirilir:

-sənədlərin vaxtından əvvəl köhnəlməsi və dağılması səbəblərinin qarşısını almaq;

-onların uzunömürlülük xüsusiyyətlərini bərpa etmək;

-arxivin müvafiq qurumu yaxud kənar təşkilatların köməkliyi ilə, müəyyən olunmuş qaydada, sənəddə olan informasiyanı möhkəm əsasa (daşıyıcıya) köçürmək.

Mövzu: №14. Sənədlərin bərpa qaydaları

Plan:

1. Sənədlərin bərpasına və yerləşdirilməsinə verilən tələblər

2. Formasına görə sənədlər

3. Çatışmayan sənədləri müəyyənləşdirmək və onların axtarışını təşkil etmək

Sənədlər həyatı boyunca müxtəlif kağız və mətn zədələri alır. Əsasən bu zədələr sənədlərin istifadəsi zamanı əmələ gəlir, belə ki, kağız köhnəlir, çirklənir, küncərdə yağ ləkələri əmələ gəlir və vərəqin kənarları cırılır. Bu zədələr tədricən genişlənir, nəticədə kağız və mətn hissələrinin məhv olmasına gətirib çıxarır. Sənədlərin fiziki vəziyyəti onların saxlanma şəraitindən asılıdır. Günəş şüalarının uzunmüddətli təsirindən kağız saralır, kövrəkləşir və mətn solur. Sənədlər daha çox nəm və havası dəyişdirilməyən məkanlarda saxlanıldıqda zədələnir. Bu kimi məkanlarda saxlanma - qorunma sənədlərin nəmləşməsinə, kağızda ləkələrin əmələ gəlməsinə və mətnin müəyyən yerlərinin solmasına, ən təhlükəli hallarda isə kif göbələklərinin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Hüceyrəzədələyici göbələklər

kağızı zədələyir - cücərir və kağızların yapışmasına səbəb olur. Göbələklər ləkə ifraz edir, mətnin üzərini örtür, mətnin oxunuşu çətinləşir və əksər hallarda isə mümkünsüz olur. Bundan əlavə üzvü turşular göbələklərin həyat məhsuludur. Bunlar kağızı zədələyir, onu köhnəldir və sözün əsl mənasında əl vurduqda kağız ovulur. Kif göbələkləri ilə zədələnmiş sənədlər bərpadan əvvəl mütləq dezinfeksiyadan keçməlidir. Sənədlərinin məhv olması yalnız xarici səbəblərdən deyil, hətta hazırlandığı materialdan da asılı olur.

Zədələnmiş sənədlər bərpa və bəzən xüsusi saxlanma şəraiti tələb edir. Bildiyimiz kimi bərpa çox zəhmət, müddət və maliyyə tələb edən işdir. Buna görə də bərpa işini planlaşdıraraq onun mürəkkəblik dərəcəsini nəzərə almaq lazımdır. Müəyyən dərəcədə bərpa işinin müffəvəqiyəti bundan da asılıdır. Aşağıda sadalanan bir sıra proseslər sənədlərin bərpası zamanı işin tərkibinə daxildir. Beləliklə, bərpaçı – rəssam sənədlərin bərpadan əvvəl vəziyyətini – zədələrin dərəcəsini, görünüşünü, saxlanma vəziyyətini təyin edərək yazılı sürətdə təsvir edir, eksponatların fotoşəkilləri çəkilir. Bərpa tədbirlərin planı Mərkəzin Elmi Bərpa Şurasında təstiqləndikdən dərhal sonra bərpa prosesləri başlayır. Eksponatlar tozdan mexaniki üsulla təmizlənir, xüsusi dezkamerada kimyavi dezinfeksiyaya uğrayırlar, gərək varsa mətn öncədən müxtəlif reaktivlərlə bərkidilir, bəzən buxar və kompreslər istifadə etmək üsullarıyla köhnə əsasdan Çıxarılaraq ilıq və soyuq vannalarda yuyulur, ləkələri təmizlənir, cırılmış hissələri bərkidilir, itirilmiş hissələri tamamlanır və xüsusi kağızlarla, yapışqanlarla konservasiya edilir.

Mövzu: №15. Arxiv soraq kitabçalarının quruluşu

Plan:

1.Arxivin soraq vasitələri

2.Soraq kitabçasının hazırlanması

3.Soraq kitabının sxemi

Arxivin soraq vasitələrinə təyinatından asılı olaraq aşağıdakılar daxildir:

-siyahı;

-soraq kitabçası;

-kataloq;

-göstərici;

-xülasə.

Öz növbəsində bu tiplərdən hər birinin də öz növü və növ müxtəliflikləri var. Sənədlərin tərkibi və məzmunu haqqında arxivin soraq vasitələri və məlumat bazaları arxivlərarası, fonddararası, fonddaxili ola bilər. İşlərin, sənədlərin siyahısı (əlavə №30) saxlama vahidlərinin, uçot vahidlərinin tərkibi və məzmununu açmaq, fond daxilində onların sistemləşdirilməsi və uçotu üçün nəzərdə tutulan arxiv soraq vasitəsidir. Siyahılar arxivdə təsvir olunmamış sənədlərə tartib olunur. Siyahı təsvir hissəsindən, yekun qeydindən, təsdiqedici vərəqdan (əlavə №6,6) və siyahıya məlumat aparatından ibarət olur. Siyahının təsvir obyektini saxlama vahidi, uçot vahidi olur. Siyahını tərtib edərkən, onu təkmilləşdirərkən və yenidən işləyərkən işin

növbəliyi, məlumatların seçilməsi, sənədlərin müxtəlif növləri haqqında informasiyanın verilməsi üçün müxtəlif metodların tətbiqi, siyahıya soraq aparatının optimal tərkibi və dolğunluq dərəcəsi nəzərə alınmaqla, differensial yanaşma üsulu tətbiq olunur. Siyahının təsvir hissəsinə daxildir: saxlama vahidinin, uçot vahidinin sıra nömrəsi; kargüzarlıq indeksi yaxud köhnə inventar nömrəsi; saxlama vahidinin, uçot vahidinin sərlovhəsi, saxlama vahidində vərəqlərin sayı; dili, əsilliyi/surati barədə göstərici, meydana gəlmə üsulu, sənədlərin saxlanma dərəcəsi, xarici xüsusiyyətləri. Təsvir hissəsi saxlama və uçot vahidindəki ayrı-ayrı sənədlərin (sənədlər qrupunun) annotasiyası ilə tamamlana bilər. Siyahının məlumat aparatına daxildir: titul vərəqi;

-məzmun, müqəddimə, ixtisarlara siyahısı;

-şifrələrin köçürmə (siyahı yenidən işləndikdə) cədvəli;

-göstəricilər.

Siyahının titul vərəqində bunlar göstərilir: arxivin tam adı, fondun adı, siyahının nömrəsi, siyahının adı, siyahıya daxil edilmiş sənədlərin ilk və son tarixləri. Müqəddimə həm fondun bütün siyahılarına ümumi, həm də ayrı-ayrı siyahılar üçün tərtib edilə bilər. Fondun bütün siyahılarına ümumi müqəddimədə bunlar göstərilir: fond təşkilətinin tarixi, fondun tarixi, fondun sənədlərinin tərkib və məzmununun annotasiyası (belə halda növündən və məzmunundan asılı olaraq daha tipik saxlama vahidləri qrupu seçilir), siyahılara soraq aparatının tərkibi. Siyahıya göstərici tərtib edilə bilər (həm ümumi, həm də xüsusi). Siyahının göstəriciləri saxlama vahidinin, uçot

vahidinin sıra nömrələri üzrə verilir. Siyahının təkmilləşdirilməsi onun informasiya səviyyəsinin artırılmasına yönəldilən aşağıdakı iş növlərini əhatə edir: sərlovhələrin dəqiqləşdirilməsi (saxlama vahidinin, uçot vahidinin sistemləşdirməsini dəyişmədən), siyahıya lazımi məlumat aparatının tərtibi. Siyahının yenidən işlənməsi-sənədlərin axtarılması və uçotu tələblərinə cavab vermayən siyahıların əvəzinə yeni siyahıların tərtib olunmasından ibarətdir. Siyahının yenidən işlənməsi saxlama vahidinin sərlovhəsinin dəqiqləşdirilməsini yaxud yenidən tərtibini, onların yenidən sistemləşdirilməsini və siyahıya lazımi məlumat aparatının tərtibini nəzərdə tutur. Soraq (məlumat) kitabçası – arxivin (arxivlərin) sənədləri yaxud fondları haqqında sistemləşdirilmiş qaydada məlumatları əks etdirən və onların tərkib və məzmunu ilə tanışlıq üçün nəzərdə tutulan arxiv soraq (məlumat) kitabçasıdır. Bir yaxud bir neçə arxivin fondları haqqında informasiya verməsindən asılı olaraq, soraq (məlumat) kitabçaları arxiv (arxiv daxili) və arxivlərarası soraq kitabçalarına bölünür, Arxiv (arxivdaxili) soraq (məlumat) kitabçaları fondlar üzrə kitabçaya; fondlar üzrə tematik kitabçaya, fondlar üzrə qısa soraq kitabçasına, arxiv üzrə soraq kitabçasına, arxivin kinofotofono sənədləri üzrə soraq kitabçasına bölünür. Arxivlərarası soraq kitabçası arxivlərin fondları üzrə kitabçaya, arxivlərin fondları üzrə tematik kitabçaya, arxivlərin fondları üzrə qısa soraq kitabçasına bölünür. Soraq (məlumat) kitabçasını hazırlayarkən haqqında informasiya veriləcək fondların, işlərin, sənədlərin, məlumatların seçilməsini, fond, fondlar qrupu haqqında informasiyanın verilməsinin müxtəlif metodlarının tətbiqini (fərdi, qrup halında xarakteristika yaxud fond haqqında

informasiyanın annotasiyasız fondların siyahısına daxil edilməsi), məlumat aparatının optimal tərkibinin və dolğunluq dərəcəsinin müəyyən edilməsini nəzərdə tutan differensial yanaşmadan istifadə olunur. Bunlardan əlavə, arxivlərarası soraq kitabçasını hazırlayarkən, orada haqqında məlumat veriləcək arxivlərin seçilməsini də nəzərdə tutan iş aparılır.

Mövzu: №16. Arxiv soraq kitabçalarının nəşri

Plan:

1.Arxivin soraq vasitələrinin nəşrə hazırlanması

2.Məlumat kitabının mətnini nəşrə hazırlayarkən lazım olan metodiki məsələlər

3.Azərbaycan Respublikasının MAİ-nin arxivlərarası nəşrlərinin hazırlanması qaydası

Arxiv soraq vasitələrinin siyahı titul vərəqində bunlar göstərilir: arxivin tam adı, fondun adı, siyahının nömrəsi, siyahının adı, siyahıya daxil edilmiş sənədlərin ilk və son tarixləri. Müqəddimə həm fondun bütün siyahılarına ümumi, həm də ayrı-ayrı siyahılar üçün tərtib edilə bilər. Fondun bütün siyahılarına ümumi müqəddimədə bunlar göstərilir: fonddaşkiledənin tarixi, fondun tarixi, fondun sənədlərinin tərkib və məzmununun annotasiyası (belə halda növündən və məzmunundan asılı olaraq daha tipik saxlama vahidləri qrupu seçilir), siyahılara soraq aparatının tərkibi. Siyahıya göstərici tərtib edilə bilər (həm ümumi, həm də xüsusi). Siyahının göstəriciləri saxlama vahidinin, uçot vahidinin sıra nömrələri üzrə verilir. Siyahının

təkmilləşdirilməsi onun informasiya səviyyəsinin artırılmasına yönəldilən aşağıdakı iş növlərini əhatə edir: sərlovhələrin dəqiqləşdirilməsi (saxlama vahidinin, uçot vahidinin sistemləşdirməsini dəyişmədən), siyahıya lazımi məlumat aparatının tərtibi. Siyahının yenidən işlənməsi-sənədlərin axtarılması və uçotu tələblərinə cavab vermayən siyahıların əvəzinə yeni siyahıların tərtib olunmasından ibarətdir. Siyahının yenidən işlənməsi saxlama vahidinin sərlovhəsinin dəqiqləşdirilməsini yaxud yenidən tərtibini, onların yenidən sistemləşdirilməsini və siyahıya lazımi məlumat aparatının tərtibini nəzərdə tutur. Soraq (məlumat) kitabçası – arxivin (arxivlərin) sənədləri yaxud fondları haqqında sistemləşdirilmiş qaydada məlumatları əks etdirən və onların tərkib və məzmunu ilə tanışlıq üçün nəzərdə tutulan arxiv soraq (məlumat) kitabçasıdır. Bir yaxud bir neçə arxivin fondları haqqında informasiya verməsindən asılı olaraq, soraq (məlumat) kitabçaları arxiv (arxiv daxili) və arxivlərarası soraq kitabçalarına bölünür, Arxiv (arxivdaxili) soraq (məlumat) kitabçaları fondlar üzrə kitabçaya; fondlar üzrə tematik kitabçaya, fondlar üzrə qısa soraq kitabçasına, arxiv üzrə soraq kitabçasına, arxivin kinofotofono sənədləri üzrə soraq kitabçasına bölünür. Arxivlərarası soraq kitabçası arxivlərin fondları üzrə kitabçaya, arxivlərin fondları üzrə tematik kitabçaya, arxivlərin fondları üzrə qısa soraq kitabçasına bölünür. Soraq (məlumat) kitabçasını hazırlayarkən haqqında informasiya veriləcək fondların, işlərin, sənədlərin, məlumatların seçilməsini, fond, fondlar qrupu haqqında informasiyanın verilməsinin müxtəlif metodlarının tətbiqini (fərdi, qrup halında xarakteristika yaxud fond haqqında informasiyanın annotasiyasız fondların siyahısına daxil

edilməsi), məlumat aparatının optimal tərkibinin və dolğunluq dərəcəsinin müəyyən edilməsini nəzərdə tutan differensial vanaşmadan istifadə olunur. Bunlardan əlavə, arxivlərarası soraq kitabçasını hazırlayarkən, orada haqqında məlumat veriləcək arxivlərin seçilməsini də nəzərdə tutan iş aparılır.

Azərbaycan Respublikası Milli arxiv fondunun sənədlərini daimi mühafizə edən hər bir dövlət arxivinin fond səviyyəsində sənədlərinin tərkib və məzmunu haqqında ümumi təsəvvür yaradan elmi-məlumat nəşri – məlumat kitabının olması vacibdir. Arxivin soraq-məlumat vasitələrinin digər növlərinin nəşri məsələsi lazım olarsa, ayrılıqda həll edilir. Arxivlərarası nəşrlərin hazırlanması işini Azərbaycan Respublikasının Milli Arxiv İdarəsi tənzimləyir. Digər elmi müəssisələrlə aparılan birgə işlər tərəflərin vəzifə bölgüsü haqqında sazişlə (razılıqla) tənzimlənir. Konkret hər bir nəşrin hazırlanması üçün icraçılar kollektivi, redaksiya heyətinin tərkibi və elmi redaktor müəyyən edilir. İşin həcmi düzgün müəyyən etmək və icra müddətinə nəzarət üçün hər bir hazırlanan nəşr üzrə plan-prospekt tərtib olunur və orada bütün iş mərhələləri göstərilir: plan-prospektin hazırlanması, nəşrə daxil olan sənədlərin tərkib və məzmunu haqqında informasiyanın ümumiləşdirilməsi, metodiki məsələləri əks etdirən iş təlimatının tərtib olunması, əsas hissəyə daxil ediləcək məlumatların hazırlanması, onların seçilməsi və sistemləşdirilməsi, məlumat aparatının tərtibi, onun redaktə edilməsi, əlyazmanın müzakirəsi və rəyçilərin qeydləri üzrə işlənilib tamamlanması, əlyazmasının nəşrə vermək üçün hazırlanması; həmçinin ayrı-ayrı mərhələlərin icraçıları və icra müddətləri. Plan-prospektdə nəşrin məqsədi, onun adı, həcmi,

quruluşu, əsas hissənin bölmələri, məlumat aparatının tərkibi göstərilir. İş təlimatında təsvir hissələrini hazırlayarkən məlumatların seçilməsi, təhlili və ümumiləşdirilməsi, onların sistemləşdirilməsi, onun mətninin və soraq aparatının hazırlanması metodları şərh olunur. Məlumat kitabının mətninin nəşrə hazırlanması həm ənənəvi üsulla, həm də informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə həyata keçirilə bilər. Sonuncu halda məlumat kitabının əsas hissəsində fondların sistemləşdirilməsi sxemi məlumatlar bazasının rubrikatoruna daxil edilir, təsvir vahidlərinin rubrikasiyası aparılır. Bundan sonra avtomatik olaraq məlumat kitabının əsas hissəsinin mətni, mətnli fayl şəklində mövzu, adlı və coğrafi göstəricilər formalaşdırılır.

Mövzu: №17. İstifadəçilərin sorğulara əsasən məlumatlandırılması və iş prosesinin icrası

Plan:

1. İstifadəçinin məlumatla təmin olunması

2. Mövzu üzrə sorğuların icra qaydaları və müddətləri

3. Sosial hüquq xarakterli sorğuların icra qaydaları

İstifadəçinin məlumatla təmin olunması dedikdə istifadəçilər tərəfindən tələb olunan məlumatların arxiv tərəfindən sənədlər üzrə aşkar edilməsi, müvafiq məlumatı sənədləri hazırlayaraq onlara verilməsi nəzərdə tutulur; bu işlər dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının, ictimai birliklərin, vətəndaşların sorğuları əsa-

sında, habelə hüquqi və fiziki şəxslərlə bağlanmış müqavilələr üzrə plana uyğun yaxud əməli qaydada aparılır. Arxiv qanunla müəyyən edilmiş qaydada vətəndaşların qəbulunu təşkil edir və onların sorğularına baxır. Sorğuda təşkilatın adı (vətəndaşlar üçün soyadı, adı və atasının adı), poçt ünvanı, soruşulan məlumatın mövzusu (məsələsi), xronoloji çərçivəsi göstərilədiyi halda arxiv tərəfindən onun icrası təşkil edilir. Arxiv vətəndaşların qəbulunu qəbul otaqlarında yaxud bu məqsədlə ayrılmış yerlərdə həyata keçirir. Arxivə şəxsən müraciət edən vətəndaşların xüsusi jurnalda uçotu aparılır. Vətəndaşların qəbulu müəyyən olunmuş günlərdə və saatlarda aparılır. Arxivin rəhbərliyi vətəndaşların qəbulu və sorğuların baxılmasının təşkilinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyır. İdarələrin və vətəndaşların sorğularına arxivin rəhbərliyi tərəfindən baxılır, icra üçün müvafiq şöbəyə və yaxud birbaşa icraçıya göndərilir, öz predmetinə uyğun arxivdə mühafizə edilən bütün sənədlər və çap nəşrlərinə əsasən icra edilir. Öz profiline aid olmayan sorğu daxil olarkən arxiv həmin sorğunu aidiyyatı yerə göndərir yaxud bu barədə təşkilatlara və vətəndaşlara müvafiq məsləhətlər verir.

Mövzular üzrə sorğuların icra qaydaları və müddətləri.

Öz funksiyalarının icrası ilə əlaqədar olaraq dövlət hakimiyyəti, yerli özünüidarəetmə, inzibati idarə orqanlarının sorğuları-arxiv tərəfindən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş və ya sorğuda göstərilmiş müddətdə, təxirə salınmadan yerinə yetirilir. Bu cür sorğular, bir qayda olaraq, haqqı ödənilmədən icra olunur. Arxiv istifadəçilərin mövzu sorğularının icrasını pullu xidmətlərin görülməsi qaydaları əsasında (o cümlədən müqavilə əsasında) yaxud təmənnasız olaraq yerinə yetirir. İstifadəçilərin sorğuları

üzrə işlərin icra müddəti və qiyməti onlarla razılaşıdırılır. Çoxlu sənədlər kompleksi üzrə axtarışların aparılmasına və onların sürətlərinin çıxarılmasının təşkilinə ehtiyac olduqda, arxiv görülmüş əlavə işlərin nəticələri barədə istifadəçiyə yazılı surətdə məlumat verir. Görülmüş işlərin nəticələri barədə arxiv məlumatı məktubları, mövzu üzrə siyahıları və sənədlərin sürətlərinin toplusunu, arxiv arayışları və çıxarışlarını istifadəçilərə göndərir.

Sosial-hüquq xarakterli sorğuların icra qaydaları və müddətləri.

Sosial-hüquq xarakterli sorğulara əmək stajı, əmək haqqının miqdarı, hərbi hissələrdə və bölmələrdə xidmət, sağlamlığın vəziyyəti, mükafatların, adların verilməsi, təhsil, repressiyalara məruz qalma, vətəndaşlıq vəziyyəti aktları üzrə məlumatların təsdiq edilməsi barədə daxil olmuş sorğular aiddir. Arxiv qeyri-mülki məsələlər haqqında, hərbi, hüquq-mühafizə və xüsusi. Xidmət orqanlarında xidmət keçmə və.s. bu kimi sorğuları bilavasitə icra etmir, belə sorğular aidiyyəti üzrə müvafiq təşkilatlara göndərilir. Əmək stajının təsdiq edilməsi barədə arxiv arayışına yalnız arxivin sənədlərində göstərilmiş dövrlərə aid məlumatlar daxil edilir. Bu halda vətəndaşların vəzifəsinin dəqiq adı və həmin vəzifədə işlədiyi müddət göstərilməlidir. Vətəndaşların öz xəttlə yazılmış və şəxsi işinə qoyulmuş sənədlərin əsli ilə uyğunluğunun yoxlanması barədə üzərində qeydi olmayan kadrların uçot və rəqləri, anketlər və tərcümeyihallar əmək stajı haqqında arxiv arayışının verilməsi üçün əsas ola bilməz. Lazımi hallarda bu cür məlumatlar yazılı surətdə vətəndaşlara bildirilir. Kadr məsələləri üzrə (şəxsi heyət üzrə)

əmərlər olmadıqda, arayışın tərtib edilməsi üçün əmək stajı və əmək haqqını təsdiq edən sənəd kimi əsas fəaliyyət üzrə əmərlərdən, şəxsi hesablardan, haqq-hesab kitabçalarından, həmkarlar ittifaqına üzvlük biletlərindən, Sov.İKP və ÜLKGİ üzvlərinin uçot kartoçkaları və üzvlük biletlərindən (əmək haqqından yaxud təqaüddən üzvlük haqqının ödənilməsi barədə qeyd olarsa) istifadə edilir. Pensiyaların təyin edilməsi və yenidən hesablanması üçün nəzərdə tutulan arayışlara məlumatlar vətəndaşların pensiya təminatını həyata keçirən orqanların müəyyən etdiyi qaydada daxil edilir. Arayışda əmək haqqının miqdarı sorğuda tələb olunan dövrdə mövcud olmuş qiymətlərə uyğun şəkildə göstərilməlidir. Arayışda əmək haqqı barədə məlumatlar arxiv sənədlərində olduğu kimi göstərilir. Rəqəmlər hər il üzrə ayrı-ayrılıqda, il üzrə cəmləşdirilməmiş halda yazılır. Orta aylıq və orta illik əmək haqqının hesablanması işi arxiv tərəfindən görülmür. Əmək haqqı barədə sənədlər yerində olmadıqda, vəzifə maaşı təşkilatın müvafiq dövr üzrə ştat cədvəllərinə əsasən, digər ödəmələr isə kadr məsələləri və ya əsas fəaliyyət üzrə əmərlərə əsasən müəyyən edilə bilər.

Mövzu №18. Arxivdən istifadə üçün şəraitin yaradılması

Plan:

- 1.Arxiv sənədlərindən istifadə olunma anlayışı**
- 2.Saxlanılan sənədlərdə istifadə edilən bölmələri**
- 3.Arxiv sənədlərinin istifadə formaları**

Dövlət arxiv fondunun sənədlərindən istifadə

QAYDALARI

«Milli arxiv fondu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun müddəalarına uyğun olaraq hüquqi və fiziki şəxslərin dövlət arxivlərinin sənədlərindən istifadə qaydalarını müəyyən edir. Dövlət arxiv fondu sənədlərindən ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi, sosial-mədəni məqsədlər, habelə vətəndaşların hüquqi və qanuni mənafeələrini təmin etmək üçün istifadə edilir.

Azərbaycan Respublikasının bütün hüquqi və fiziki şəxsləri dövlət arxiv fondu sənədlərindən, onlara aid elmi məlumat bankından istifadə etmək hüququna malikdirlər. Hüquqi və fiziki şəxslərin dövlət arxiv fondunda saxlanılan sənədlər əsasında arxiv arayışları, arxiv sənədlərinin təsdiq olunmuş surətlərini və ya arxiv sənədlərindən çıxarışlar almaq hüquqları vardır. Vətəndaşlar dövlət arxivlərinin oxu zalında arxiv sənədlərindən sərbəst surətdə çıxarışlar edə və qeydlər götürə bilirlər.

Xarici vətəndaşlar Azərbaycan Respublikası dövlət arxiv fondunun sənədlərindən dövlətlərarası müqavilələr və ya Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə bağladığı ikitərəfli müqavilələr əsasında istifadə edə bilirlər.

Tədqiqatçıların dövlət arxiv fondu sənədlərindən istifadəsi onların Azərbaycan Respublikası dövlət arxivlərinin oxu zallarında işləməsi qaydaları ilə müəyyən olunur. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları dövlət arxiv fondunda saxlanılan sənədlərdən səlahiyyətli təşkilatların məktubları əsasında istifadə edə bilirlər. İdarə, təşkilat və müəssisənin blanklarında tərtib olunmuş, onun rəhbəri, yaxud elmi katib tərəfindən

imzalanmış məktubda arxivə göndərilən tədqiqatçının soyadı, adı və atasının adı, vəzifəsi, elmi dərəcəsi, tədqiqat mövzusunun adı, əhatə etdiyi dövr və tədqiqatın məqsədi göstərilir. Müstəsna hallarda ayrı-ayrı vətəndaşlar (pensiyaçılar, işləməyənlər və s.) şəxsi ərizə əsasında sənədlərdən istifadə edə bilirlər. Xarici ölkə vətəndaşları dövlət arxiv fondu sənədlərindən həmin ölkə səfirliklərinin və ya xarici ölkə idarələrinin Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi vasitəsi ilə Baş Arxiv İdarəsinin ünvanına göndərdikləri məktublar əsasında istifadə edə bilirlər.

Tədqiqatçılara oxu zallarında dövlət arxiv fondu sənədlərindən istifadəyə dövlət arxivlərinin direktorları tərəfindən bir ildən çox olmayan müddətə icazə verilir. Əgər tədqiqatçı bir ildən yuxarı oxu zalında arxiv sənədlərindən istifadə edərsə, yeni məktub təqdim etməlidir. Dövlət arxivlərinin oxu zallarında işləməyə buraxılmış tədqiqatçılar müəyyən olunmuş qaydada anket doldurur və dövlət arxivlərinin iş qaydaları ilə tanış edilirlər. Oxu zalında hər tədqiqatçı üçün «şəxsi iş» açılır. Buraya tədqiqatçını göndərən idarənin məktubu, tədqiqatçı haqqında qısa məlumat, onun istifadə edəcəyi əsərlərin siyahıları, işlərin və sənədlərin surətlərini çıxarmaq haqqında sifarişləri daxil edilir. Dövlət arxivlərinin oxu zallarında tədqiqatçılara yalnız onların mövzularına aid olan işlər verilir. Hər gün iş qurtardıqdan sonra tədqiqatçı sənədləri və arxiv elmi məlumat kitablarını oxu zalının işçisinə təhvil verir. Sənədlər qaytarılarkən onlarda çatışmazlıq və korlanma halları müşahidə olunarsa, bu barədə akt tərtib olunur. Əgər korlanma tədqiqatçının günahı üzündəndirsə, o, arxiv rəhbərliyi

tərəfindən müəyyən edilən müddətdə sənədlərdən istifadə işindən kənarlaşdırılır. Sənədlər oğurlanarsa və onlara bilərəkdən düzəlişlər edilərsə, günahkarlar qanunla müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilirlər.

Dövlət arxivlərinin oxu zallarında işləyən tədqiqatçılar öz mövzuları üzrə sənədlərdən çıxarışlar edə bilər və ya öz hesablarına sənədlərdən surətlər çıxarmağı sifariş edə bilərlər.

Dövlət arxivinin oxu zalında işləyən zaman tədqiqatçının həmin arxivin sənədlərinin tərkibi, onların axtarılması yolları barədə arxivin mütəxəssislərindən məsləhət almaq hüququ vardır.

Arxiv sənədləri elmi əsərlər və sənəd nəşrlərində istifadə edilərkən, onların saxlandığı arxivin adına, fondun, siyahının, işin və vərəqin nömrələrinə mütləq istinad edilməlidir. Arxiv sənədlərindən istifadə edən Azərbaycan vətəndaşları və xarici ölkə vətəndaşları arxiv sənədlərinin məzmununda olan məlumatları təhrif etməyə görə məsuliyyət daşıyırlar. Dövlət arxivlərinin sənədlərindən istifadə zamanı müəlliflik hüququ barədə qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmalıdır.

Mövzu № 19. Sənəd sərgilərinin hazırlanması işlərinin təşkili

Plan:

1.Sənəd sərgilərində təqdim edilən sənədlər

2.Sənədlərin struktur bölmələrinin mahiyyəti

3.Sərgi hazırlanarkən dizayn və eskiz lahiyələrinin hazırlanması

Sənəd sərgiləri - müəyyən mövzu üzrə bədii cəhətdən tərtib edilmiş, açıq nümayiş üçün nəzərdə tutulmuş sənədlər və yaxud onların surətlərinin toplusudur. Arxiv sənəd sərgisini müstəqil surətdə və yaxud digər arxiv və təşkilatlarla birlikdə təşkil edə bilər. Arxiv müəyyən edilmiş qaydada beynəlxalq, respublikadaxili, regional, arxivlərarası və sahələrarası sərgilərin hazırlanmasında iştirak edə bilər. Sənəd sərgiləri stasionar və səyyar ola bilər, onlar arxiv binasında, xüsusi təchiz edilmiş digər otaqlarda və yaxud uyğunlaşdırılmış yerlərdə nümayiş etdirilə bilər. Nümayiş müddətinə görə sərgilər daimi və yaxud müvəqqəti fəaliyyət göstərə bilər. Sərgilər əsasında ekskursiyalar, elmi-praktiki, metodiki və məlumatı tədbirlər (konfranslar, seminarlar, "dəyirmi masalar" və s.) keçirilə bilər. Sənədlər sərgisi təşkil edilərkən onun mövzu, mövzu-eksponisiya planı, xərclər smetası tərtib edilir. Mövzu-planda (konsepsiyada) sərginin Strikturu və bölmələrin mahiyyəti müəyyən edilir. Mövzu-plana əsasən sənədlərin, illüstrasiyalı və digər köməkçi materialların aşkar edilməsi və seçilməsi işləri aparılır. Mövzu- plan lazımi hallarda köməkçi icraçı təşkilatlarla razılaşdırılır, ekspert-metodiki komissiyalarda baxılır və arxivin rəhbərliyi tərəfindən təsdiq edilir. Nümayiş etdirmək üçün seçilmiş və sərginin bölmələrinə uyğun olaraq sistemləşdirilmiş

sənədlərin annotasiya edilmiş siyahısı, habelə illüstrativ və köməkçi materialların ölçüləri, stend və ya vitrinlərdə yerləşdirilməsi qaydaları mövzu-ekspozisiya planına daxil edilir. Bir qayda olaraq, sərgi hazırlanarkən dizayn və eskiz layihələri də işlənib hazırlanır. Dizayner layihəsi ekspozisiyanın planını (qrafik təsviri), stendlərin, vitrinlərin, eksponatların düzülüşünü əks etdirir. Eskiz layihəsində sərginin bədii tərtibatının konkret formaları müəyyən edilir. Sərgidə sənədlərdən başqa mətbu nəşrlər, bədii əsərlər və muzey əşyaları da nümayiş etdirilə bilər. Sərgidə nümayiş üçün seçilmiş bütün sənədlərə və materiallara annotasiyalar yazılır. Lazım gəldikdə başqa dillərdə olan sənədlərin tərcüməsi və yaxud mahiyyətinə dair geniş şəkildə şərh (annotasiya) yazılır. Sənədlərin və digər materialların sərgidə nümayiş etdirmək üçün hazırlanmasına aşağıdakılar daxildir: sənədlərin və materialların əslinin bərpası; mulyajların və istifadə fondu üzrə surətlərin, habelə sığorta surətlərinin hazırlanması. Daşınma zamanı sənədlərin mühafizəsinin təmin edilməsi müəyyən blunmuş qaydada həyata keçirilir. Sərgidə nümayiş etdirilərkən sənədlərin mühafizəsinin təmin edilməsi müvafiq sahəyə aid normativ-metodiki sənədlərlə nizamlanır. Sənədlərin qorunub saxlanmasına görə məsuliyyət sərgini təşkil edən təşkilatın üzərinə düşür. Sərgidə sənədlərin mühafizəsinin təminatı üzrə tələblərə riayət olunmasına nəzarəti sənədləri sərgiyə təqdim etmiş arxiv təmin edir. Sənədlərin sığortası və onların müvəqqəti olaraq xaricə aparılmasının rəsmiləşdirilməsi müəyyən edilmiş qaydada aparılır. Adamları cəlb etmək üçün sərgi reklam vasitəsilə elan edilə bilər. Arxiv sərgini reklam etmək üçün kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə edir, reklam-nəşr məhsullarını yayır. Sərginin açılış

mərasimi (prezen- tasiyası) münasibətilə press-revizlər hazırlanır; sərgi kataloqunun dərc edilməsi də məqsədə uyğundur.

Mövzu: №20. Sənədlərdən istifadə etmək.Məlumat verici tədbirlərin təşkili və keçirilməsi.Təqdimatlar, ekskursiyalar, “açıq qapı günləri”, oxucu konforansları və s. günləri

Plan:

1.Arxiv sənədlərində kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə

2.Məlumatverici tədbirlərin təşkili üçün sənədlərdən istifadə

3.İctimai görüşlər

4.Arxivə ekskursiyalar

Sənədlərdən istifadə etməklə məlumatverici tədbirlərin təşkili və keçirilməsi Arxiv əlaqədar təşkilatlarla qabaqcadan əldə etdiyi razılaşmaya əsasən, ictimai maraq doğuran sənədlərdən müxtəlif formalarda istifadə etməklə, məlumatlandırıcı tədbirlər keçirir. Həmin tədbirlərin keçirilməsi arxiv iş- çilərinin çıxışı və məlumatları ilə, o cümlədən "sual-cavab" qaydasında etdikləri çıxış və məlumatlarla, sənədlərin mövzu toplularının, kinofilmlərin, videofilmlərin, slayd-filmlərin, kinoproqramların göstərilməsi, fono sənədlərin dinlənilməsi, sənədlərin sərgisi ilə müşayiət edilir. 8.10.1. İctimaiyyətlə görüşlər – mövzular və informasiyalar üzrə ola bilər: -mövzular üzrə görüşlər dedikdə - arxiv işçilərinin və digər iştirak- çıların sənədləri şərh etməklə,

müəyyən mövzu üzrə çıxışları nəzərdə tutulur; məlumatverici görüşlərdə - iştirakçılara bir və ya bir neçə arxivlərin fond və yaxud fond qruplarındakı sənədlərin tərkibi, yeni daxil olmuş sənədlər, üzərindən məxfiliyi götürülmüş sənədlər barədə məlumatlar verilir. Görüşün təşkil edilməsi üçün çıxışların mövzusunu, nümayiş etdiriləcək sənədlərin tərkibini, görüşün müddətini müəyyən edən proqram tərtib edilir. 8.10.2. Arxivə ekskursiyalar - xülasə şəklində (sənədlərin tərkib və məzmunu, arxivin fəaliyyətinin əsas istiqamətləri barədə) və mövzu xarakterli (müəyyən mövzu üzrə arxivin sənədlər kompleksini nümayiş etdirdiyi) ola bilər. 8.10.3. Təqdimatlar (prezentasiyalar), "açıq qapı günlərinin" fəaliyyətini, onun fondlarının tərkib və məzmununu geniarbaycan Respublikasına keçirilir. Tədbirlər proqramına xülasə şəklində ek-virilir. İşinin aktual məsələləri üzrə metodiki məsləhətlər daxil

Mühazirələr, məruzələr – müəyyən mövzular üzrə, sənədlər. Də olan məlumatlara əsasən hazırlanır. Şifahi jurnallar bir qayda olaraq müəyyən ada və daimi mövzu rubrikasına malik olur və müntəzəm olaraq keçirilir. Belə tədbirləri keçirərkən arxivdə aparılan axtarışlar və aşkar olunmuş sənədlər barədə auditoriyaya məlumat verilir.

Oxucu konfransları – arxivin oxu zalında işləyən və yaxud işləmək fikrində olan istifadəçilərə arxiv fondlarının tərkib və məzmunu və onlara dair EMA, yeni daxil olmuş sənədlər, üzərindən məxfiliyi götürülmüş sənədlər, arxivin informasiya fəaliyyəti barəsində məlumatların verilməsi, habelə oxu zalında xidmətin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə təşkil edilir. Oxucu konfransları zamanı istifadəçilərin ehtiyacları,

informasiya xid- mətı üzrə onların arxivin işinə verdiyi qiymət öyrənilir.

Tələbələr və şagirdlər üçün dərslər – arxivlə ali və orta təhsil müəssisələri arasında bağlanmış müqavilələr əsasında, onlarla razılaşdırılmış planlara uyğun olaraq təşkil edilir. Dərslər mövzular üzrə olub, mühazirələr, seminarlar, praktik və fakultativ məşğələlər formasında aparılır.

Mövzu: №21. Azərbaycan Respublikasının “Milli Arxiv Fondu” haqqında qanunlar

Plan:

1.Sovet hakimiyyəti illərində(1918-1920 illərdə) Azərbaycanı arxiv fəaliyyəti

2.1999-cu ilin iyul ayının 27-dən Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən “Milli Arxiv Fondu” haqqında tərtib edilmiş fərman

3.MAF komplektləşdirilməsi, mühafizəsi və ondan istifadə qaydaları haqqında əsasnamə

Milli arxiv fondu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu-Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında Milli arxiv fondunun formalaşdırılması, mühafizəsi, istifadəsi və arxivlərin fəaliyyəti ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir. Respublikamızda Milli arxiv fondu haqqında qanunun layihəsinin hazırlanması üzərində uzun müddət iş aparılmış, hazırlanmış layihə 1998-ci ildə Milli Məclisə təqdim edilmişdir. Milli Məclisin 1999-cu il yaz sessiyası dövründə bu qanunun layihəsinə baxılması və onun

müzakirəsi işi intensiv şəkildə davam etdirilmiş və həmin ilin iyununda Milli Məclis «Milli arxiv fondu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etmiş və Prezident tərəfindən o 1999-cu il iyun ayının 22-də imzalanmışdır. 1999-cu il iyul ayının 27-də isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən «Milli arxiv fondu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə fərman imzalanmışdır. Bu fərmanda Qanundan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün Respublika Nazirlər Kabineti və digər icra hakimiyyəti strukturları qarşısında konkret vəzifələr qoyulmuş, həmin Qanunun həyata keçirilməsi üçün kimin hansı vəzifələri yerinə yetirməli olacağı müəyyənləşdirilmişdir. Bu fərmanla Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə tapşırılmışdır ki, arxiv işi sahəsində Qanundan irəli gələn vəzifələrin tənzimlənməsi məqsədi ilə yeni əsasnamə və qaydaları təsdiq etsin, dövlət arxivləri işçilərinin əmək haqqını qanunda nəzərdə tutulan qaydada müəyyənləşdirsin, habelə öz səlahiyyətləri daxilində «Milli arxiv fondu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

Respublikamızda arxiv quruculuğunun gələcək istiqamətlərini, yə'ni arxivlərimizin strategiyasını müəyyənləşdirən beş fəsil və 23 maddədən ibarət olan bu Qanun Azərbaycan Respublikasında Milli arxiv fondunun formalaşdırılması, mühafizəsi, istifadəsi və arxivlərin fəaliyyəti ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir.

«Ümumi müddəalar» adlanan birinci fəsildə arxivlər haqqında əsas anlayışlar, Milli arxiv fondu haqqında Azərbaycan

Respublikasının qanunvericiliyi, arxiv işi sahəsində dövlətin vəzifələrindən bəhs olunur. Qanunda ilk dəfə olaraq arxiv işi sahəsində dövlətin vəzifələri çox aydın şəkildə müəyyən edilmişdir: «arxiv işi sahəsində dövlət siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi; arxiv işinin təşkilinin vahid prinsiplərinin müəyyən olunması; arxiv fondu sənədlərinin komplektləşdirilməsi, uçotu, mühafizəsi və onlardan istifadə qaydalarına əməl olunmasına nəzarət; arxivlərin qorunmasına və inkişafına dövlət təminatı; arxiv kadrlarının hazırlanması; arxiv fondlarının və dövlət arxiv fondu sənədlərinin komplektləşdirilməsi, uçotu, mühafizəsi, istifadəsi və bu sənədlərlə bağlı mülkiyyət məsələlərinin tənzimlənməsi, arxivlərin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi; arxiv fondu sənədlərinin Azərbaycan Respublikasından müvəqqəti olaraq xaricə aparılması ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi; xarici ölkələrin arxivlərində saxlanılan, Azərbaycanın tarixinə və mədəniyyətinə aid olan, xalqın maddi və mənəvi həyatını əks etdirən sənədlərin (onların surətlərinin) Azərbaycan Respublikası dövlət arxivlərinə gətirilməsi, onların uçotu və mühafizəsinə nəzarət».

«Milli arxiv fondunun tərkibi və onun təşkili» adlanan ikinci fəsildə milli arxiv fondu və onun tərkibi; Milli arxiv fonduna daxil edilən sənədlərin təsnifatı; arxivlərin yaradılması və Milli arxiv fondunun formalaşdırılması mənbələri; arxivlərin, arxiv fondlarının və sənəd kolleksiyalarının Milli arxiv fondunun tərkibinə daxil edilməsi və bu tərkibdən çıxarılması qaydası; dövlət arxiv fondunun xüsusi hissəsi və arxiv fondlarının sənədləri üzərində mülkiyyət bölmələrindən ibarətdir. Yaranma

mənbəyindən, mühafizə yerindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, Azərbaycan Respublikası ərazisindəki arxiv sənədləri Milli arxiv fonduna daxil edilir. Dövlət mülkiyyətində olan arxiv fondları və arxiv sənədləri Milli arxiv fondunun dövlətə məxsus hissəsini təşkil edir. Dövlət mülkiyyətində olmayan arxiv fondları və arxiv sənədləri isə Milli arxiv fondunun qeyri-dövlət hissəsini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 27 iyul tarixli fərmanına uyğun olaraq Milli arxiv fondunun komplektləşdirilməsi, mühafizəsi və onlardan istifadə qaydaları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən əsasnamə ilə müəyyən olunur. Milli arxiv fonduna Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərmiş və fəaliyyət göstərən təşkilatların qanunvericilik aktları, idarəetmə sənədləri, məhkəmə və prokurorluq orqanlarının sənədləri; statistika, elmi, texnologiya, normativ-texniki, layihə, konstruktor, patent, kartoqrafiya sənədləri, kino, foto, fono (səs yazıları), video materialları, dizayn işləmələri və memarlıq layihələri; əlyazmaları, xüsusi əhəmiyyətə malik kitablar və kitabçalar, dövri mətbuat materialları; sənət əsərləri, elmi, ədəbi və musiqi əsərləri; partiya, ictimai və qeyri-dövlət təşkilatlarının sənədləri; gündəliklər, memuarlar, məktublar və şəxsi xarakterli digər sənədlər daxildir.

İlk dəfə olaraq bu Qanunla müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət, ictimai, dini və digər təşkilatlar, vətəndaşlar qanunvericilikdə müəyyən olunmuş qaydalarla arxiv yaratmaq hüququna malikdirlər. Yaradılmış bu arxivlər küll

halda Azərbaycan Respublikasının milli arxiv fondunu təşkil edir.

Mövzu: №22. MAF haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları

Plan:

1. Dövlət və bələdiyyə orqanlarında; idarə, təşkilat və müəssisələrində arxiv işinin təşkilinə dair təlimat

2. Dövlət arxiv fondunda sənədlərdən istifadə qaydaları

“Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun tətbiq edilməsi barədə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

“Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, iki ay müddətində:

Qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının “Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;

Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu haqda Azərbaycan Respublikasının prezidentinə məlumat versin;

“Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun pozulmasına görə məsuliyyət növlərini müəyyən edən qanunvericilik aktının layihəsini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin;

“Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinin axırncı hissəsində nəzərdə tutulmuş Milli arxiv fondunun komplektləşdirilməsi, mühafizəsi və ondan istifadə qaydaları haqqında əsasnaməni təsdiq etsin;

Qanunun 7-ci maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində nəzərdə tutulmuş arxivlərin, arxiv fondlarının və sənəd kolleksiyalarının Milli arxiv fondunun tərkibinə daxil edilməsi, bu tərkibdən çıxarılması və ya məhv edilməsi qaydasını müəyyən etsin;

Qanunun 10-cu maddəsinin axırncı hissəsində nəzərdə tutulmuş qeyri-dövlət arxiv fondlarının mühafizəsi üzrə qaydaları müəyyən etsin;

Qanunun 14-cü maddəsinin birinci hissəsinin ikinci cümləsində nəzərdə tutulmuş aşkar edilmiş və ya tapılmış arxiv sənədlərini aşkar edən və ya tapan şəxsləri mükafatlandırma qaydasını müəyyən etsin;

Qanunun 16-cı maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş dövlət arxiv fondunun sənədlərindən istifadə qaydalarını müəyyən etsin;

Qanunun 18-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulan dövlət arxivləri işçilərinin əmək haqlarını müəyyən etsin;

Qanunun 22-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş beynəlxalq əməkdaşlıq məqsədi ilə sənədlərin və kolleksiyaların xaricə müvəqqəti aparılması qaydasını müəyyən etsin; Öz səlahiyyətləri daxilində “Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

Müəyyən edilsin ki:

“Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin beşinci hissəsində birinci halda nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir; Qanunun 4-cü maddəsinin axıncı hissəsində, 7-ci maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində, 10-cu maddəsinin beşinci hissəsində ikinci halda və yeddinci hissəsində, 14-cü maddəsinin birinci hissəsinin ikinci cümləsində, 16-cı maddəsinin birinci hissəsində və 22-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir; Qanunun 16-cı maddəsinin üçüncü hissəsinin ikinci cümləsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Sırrının

Mühafizəsi üzrə İdarələrarası Komissiya həyata keçirir; Qanunun 6-cı maddəsinin dördüncü hissəsində, 7-ci maddəsinin birinci hissəsinin ikinci cümləsində, 11-ci maddəsində, 12-ci maddəsinin birinci hissəsində, 14-cü maddəsinin birinci hissəsinin birinci cümləsində və 18-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Milli Arxiv İdarəsi həyata keçirir; Qanunun 13-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanları”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Milli Arxiv İdarəsi və yerli icra hakimiyyəti orqanları həyata keçirirlər. Qanunun 10-cu maddəsinin beşinci hissəsində nəzərdə tutulmuş elmi təşkilat Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasıdır.

Mövzu: №23. MAF-nun dövlət və qeyri-dövlət hissələrinin hüquqi bazası

Plan:

1.Arxiv sənədlərinin Azərbaycan Respublikasının MAF çərçivəsində təşkili

2.Arxivlərin işinə və kargüzarlıqda sənədlərin təşkilinə rəhbərlik

3.Arxiv informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması

Arxiv sənədlərinin Azərbaycan Respublikası Milli arxiv fondu çərçivəsində təşkili Sənədlərin təşkili dedikdə onların ayrıca, arxiv fondu halında qaydaya salınması və etibarlı arxiv

mühafizəsi məqsədilə həmin sənədlərin müxtəlif mülkiyyət formaları, tarixi dövrlər, informasiya daşıyıcısının növləri və digər xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, inzibati-hüquqi və elmi-metodiki göstərişlərin və texniki əməliyyatların birlikdə tətbiqi nəzərdə tutulur.

Arxiv informasiya təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə:

- 1) informasiya təhlükəsizliyi üçün təhlükəni proqnozlaşdırır, aşkar edir və qiymətləndirir;
- 2) informasiya təhlükəsizliyi üçün lazım olan və kifayət edən tədbirlər planını hazırlayır;
- 3) dövlət hakimiyyəti orqanlarının, elmi və ictimai təşkilatların iştirakı ilə və onlarla əlaqələndirməklə, həmin planları həyata keçirir;
- 4) sənədlərdən istifadə üçün müəyyən olunmuş buraxılış qaydalarına riayət edir;
- 5) lazım gəldikdə istifadəsi məhdudlaşdırılmış sənəd informasiyasının qorunması üzrə struktur bölməsi yaradır;
- 6) kargüzarlıq haqqında təlimata və iş nomenklaturasına uyğun olaraq, arxivdə kargüzarlığın aparılması qaydalarına əməl edir; özünün apardığı işləri sənədləşdirir, əsas uçot sənədlərinin və məlumatlar bazasının saxlanması, vəziyyəti və istifadəsinə görə işçilərin şəxsi məsuliyyət daşımaları şərtilə, onların uçotunu aparır. Arxiv özünün informasiya təhlükəsizliyinə qorxu və onun pozulması faktları haqqında arxiv işinin idarəçiliyi üzrə yuxarı orqanı, saxladığı sənədlərin geyri-dövlət hissəsinin

mülkiyyətçilərini, müəlliflik hüquq sahiblərini xəbərdar etməlidir.

Arxivin fəaliyyətinin hüquqi bazasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, “Milli arxiv fondu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, həmçinin Azərbaycan Respublikasının digər normativ – hüquqi aktları təşkil edir.

Arxiv öz fəaliyyətinin konkret məsələlərini həll edərkən həmçinin hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı haqqında, fərdi əmək mübahisələrinin həlli haqqında, müəlliflik hüququ və onunla əlaqəli hüquqlar haqqında, dövlət sirri haqqında, vətəndaşların müraciətlərinə baxılması qaydası haqqında, mədəniyyət haqqında, informasiyalaşdırma və informasiya müdafiəsi haqqında, tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında, məlumat azadlığı haqqında, kitabxana işi haqqında, texniki təhlükəsizlik haqqında, kütləvi informasiya vasitələri haqqında, muzeylər haqqında, nəşriyyat işi haqqında, informasiya əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikası qanunlarının, eləcə də arxivin fəaliyyətinə aid olan digər qanunların müddəalarını əldə rəhbər tutur. Arxiv respublika hakimiyyət orqanlarının Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmayan və arxiv işinə bilavasitə aidiyyəti olan normativ aktları da öz fəaliyyətində tətbiq edə bilər (hərbi, xəritəçəkmə, vətəndaşlıq vəziyyəti aktı və s.).

Mövzu: №24. Arxivin yaranma və inkişaf tarixi

Plan:

1.Azərbaycan Respublikasının prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında arxiv işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərmanı

2.Arxivin yaranması və inkişafı xronologiyası

Arxivlər hər hansı qurum və ya fərdi şəxslərin istifadəsində olan sənədlərin mühafizəsini, komplektləşdirilməsini, uçotunu və tədqiqatını təmin edən müəssisələrdir. Arxiv sözü qədim yunan dilindəki “arkheon” sözündən törəyib, latın dilindəki “archivum” sözünə keçmişdir. Məna etibarı ilə, mahiyyətli sənədlərin saxlanacağı yeri deməkdir. Öz profilinə uyğun olaraq arxivlər dövlət, şəhər, rayon, idari müəssisə və yaxud ailə arxivləri kimi bir neçə qrupda sinifləndirilir. Arxiv fondları, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları tərəfindən qeydə alınmış siyasi, ictimai və hüquqi yazışma, akt, sərəncam kimi sənəd növlərindən ibarətdir. İlk arxivlər qədim dövrlərdə mövcud olub, onlar şifahi arxiv formasında olurdu. Yaxın Şərqdə dövlətçilik ənənələrinin meydana gəlməsi nəticəsində hökmdarların verdiyi fərman və qanunlar toplusunu xüsusi mühafizə etmək zərurəti yaranırdı. Belə olan halda, Qədim Misir və Mesopatemiya ərazisində ilkin arxiv formaları meydana gəlməyə başladı. İlk arxiv nümunələri E.ə 2000-ci illərdə Misirin Nippur şəhər dövlətində meydana gəlmişdir. Burada yazıya alınan qanunlar daş və gil lövhələr üzərinə həkk olunurdu. Bu tipli yazılı abidələr keçmiş dövrün siyasi və iqtisadi vəziyyəti, o cümlədən regionda həmin dövrdə aparıcı rol oynayan dillərin linqvistik təhlili və əlifbasının öyrənilməsinə xidmət edir.

Sonradan arxiv mədəniyyəti Qədim Çində, Antik Yunanıstanda və Romada özünü büruzə verməyə başladı. Xüsusilə qədim romalılar bu tipli sənədlər toplusunun olduğu yeri **Tabularia** adlandırırdı. Həmin dövrdə papirus üzərinə yazılmış sənədlərin mövcud olduğu mülahizələri də irəli sürülsə də bu tipli sənədlər materialların sıradan çıxması səbəbi ilə günümüzə qədər gəlib çıxmamışdır.

Azərbaycanda mərkəzləşdirilmiş ilk arxivin yaranma təşəbbüsü **Nəriman Nərimanovun** adı ilə bağlıdır. Məhz Azərbaycan İnqlab Komitəsinin imzaladığı dekret sonralar Azərbaycan SSR-də Milli Arxiv İdarəsinin yaranmasında əsas amil rolunu oynadı.

Azərbaycan İnqlab Komitəsinin sədri Nəriman Nərimanov tərəfindən imzalanmış "Azərbaycan Respublikasında milli arxiv fondunun və Xalq Maarif Komissarlığı yanında dövlət arxiv fondunun təsis olunması haqqında" dekretin əsasında 1921-ci ildə Azərbaycan SSR-də Cənubi Qafqazın ilk dövlət arxivi yaradıldı. Həmin dekretə əsasən 1918-20-ci illər aralığında mövcud olmuş Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin arxiv sənədləri də daxil olmaqla Yelizavetpol və Bakı quberniyasının nəzdində saxlanılan bütün dövlət sənədləri yeni yaranmış arxiv fondunun səlahiyyətinə verilməli idi.

1922-ci ildə Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət Arxivinin səlahiyyətləri Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin Rəyasət Heyətinə həvalə olundu ki, bu da arxiv fondunun mövcud nüfuzunun daha da artmasına səbəb oldu.

1925-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Dövlət Arxivi yaradıldı. 1928-ci ildə isə Azərbaycan ərazisindəki bütün qəzalar üzrə Qəza Arxiv Büroları yaradıldı. Arxiv fondlarının sayının getdikcə artması sənədlərin mühafizə prosesini sürətləndirirdi.

Arxiv İşinin Azərbaycanda qısa müddətdə belə böyük inkişaf trayektoriyası cızması Azərbaycan Sovet Sosial Respublikasının Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin Rəyasət Heyətinin 1930-cu ildə Mərkəzi Arxiv Fondunun yaranmasına dair verdiyi qərarla nəticələndi. Yeni yaranacaq arxiv qurumu təkcə sənədlərin mühafizəsinin təmini ilə deyil, həm də onların komplektləşdirilməsi və tədqiqi ilə məşğul olacaqdı. Həmin qərara əsasən 1920-ci ildə tikintisi bitmiş arxiv binasında iki yeni dövlət arxiv fondu: Mərkəzi Oktyabr İnqlabı Dövlət Arxivi və Mərkəzi Dövlət Tarix Arxivi yarandı.

1938-ci ildə digər Sovet Respublikalarında olduğu kimi Azərbaycan Milli Arxiv İdarəsinin səlahiyyətləri də Xalq Daxili İşlər Komissarlığına verilir. SSRİ Xalq Daxili İşlər Komissarlığının rəhbərlik dövründə arxivlərimiz demək olar ki, bütünlüklə qapalı səciyyə daşıyır.

Bu hal 1960-cı ilə qədər davam edir. Sözügedən ildə Milli Arxiv İdarəsi SSRİ Nazirlər Sovetinin tabeliyinə verilir. Bu hadisə arxiv işinə dövlət səviyyəsində qayğı göstərilməsinə səbəb olur. Ölkə ərazisində bir çox yeni arxiv fondları istifadəyə verilir. 1966-cı ildə Azərbaycan Mərkəzi Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi, 1968-ci ildə Mərkəzi Səs Yazıları Arxivi, 1969-cu ildə isə Mərkəzi Elm, Texnika və Tibb Sənədləri yaranır, şəhər

mərkəzlərində arxiv fondları tərtib olunur, rayonlarda isə Mərkəzi Oktyabr İnqılabı Arxivinin filialları fəaliyyətə başlayır.

Bugün Azərbaycanda Milli Arxiv fondu və respublika əhəmiyyətli 6 digər arxiv fondları, o cümlədən, şəhər və rayon mərkəzi arxivləri, idari müəssisəsə arxivləri fəaliyyət göstərir. Milli Arxiv İdarisinin nəzdində zərər görmüş sənədlərin bərpası üçün şəraitə malik olan laboratoriya da mövcuddur.

Azərbaycanın İttifaqa üzv olmamışdan öncə arxiv sahəsində gördüyü bütün nailiyyətlər SSRİ dönəmində ittifaq ölkələrin "ortaq malı" hesab olunmağa başlandı. Belədə, bir çox qiymətli arxiv sənədlərimiz başqa arxiv fondlarına köçürüldü.

Azərbaycan öz arxiv sənədlərinə yalnız 1991-ci ildə müstəqillik əldə etdikdən sonra qovuşdu. Azərbaycanda dövlətçilik ənənəsinin bərpa olunmasından qısa müddət sonra respublika əhəmiyyətli arxiv sənədlərinin mühafizəsi sahəsində nəzərə çarpan tərəqqi proyeksiyası cızılmağa başlandı. Görülən işlərin nəticəsi olaraq 1996-cı ildə Azərbaycan YUNESKO-nun nəzdində fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Arxivlər Şurasına üzv oldu. 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən Dövlət Mərkəzi Arxiv Fondu haqqında qanun, o cümlədən, 2002-ci ildə imzalanan "Arxiv işinin inkişafına dair" fərman deyilənlərə sübutdur.

Xronologiya:

1921 - Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət Arxivi yarandı.

1922 - Mərkəzi Arxivin rəhbərlik səlahiyyəti bilavasitə Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin Rəyasət Heyətinə həvalə olundu.

1925 - Naxçıvan MR Mərkəzi Arxiv Fondu yarandı.

1928 - Azərbaycan SSR ərazisində Qəza Arxiv Büroları yarandı.

1930 - Azərbaycan SSR MİK Rəyasət Heyətinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Mərkəzi Arxiv İdarəsinin yaranması haqqında əsasnamə qəbul olundu.

1938 - Bütün Sovet Respublikalarında olduğu kimi Azərbaycan SSR Mərkəzi Arxiv İdarəsinin rəhbərlik səlahiyyətləri Xalq Daxili İşlər Komissarlığına həvalə olundu.

1960 - Mərkəzi Arxiv İdarəsi SSRİ Nazirlər Sovetinin tabeçiliyinə verildi.

1966 - Azərbaycan Mərkəzi Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi yarandı.

1968 - Azərbaycan Mərkəzi Dövlət Səsyazıları Arxivi yarandı.

1969 - 1. Azərbaycan Mərkəzi Dövlət Elm, Texnika və Tibb Sənədləri Arxivi yarandı. 2. Respublika daxilində şəhər arxivləri yarandı. 3. Rayon mərkəzlərində Dövlət Oktyabr İnqabı Arxivinin filialları yarandı.

1996 - Azərbaycan YUNESKO-nun nəzdində fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Şurasının tamhüquqlu üzvü oldu.

1999 - Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən "Milli Arxiv fondu haqqında" fərman imzalandı.

2002 - Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən "Arxiv işinin təkmilləşməsi haqqında" fərman imzalandı

Mövzu: №25. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Arxivi

Plan:

1.1917-2011-ci illəri əhatə edən sənədlər.Xalq Cümhuriyyət parlamentini əks etdirən sənədlər

2.Azərbaycan Respublikasında Dövlət Arxiv fəaliyyətinin sturukturu

Arxivin əsası Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığı yanında Mərkəzi Dövlət Arxivinin yaradılması haqqında Azərbaycan İnqilab Komitəsinin 1920-ci il 6 dekabr tarixli dekreti ilə qoyulmuşdur.

“Azərbaycan SSR Mərkəzi arxiv idarəsi haqqında Əsasnamə”yə uyğun olaraq 1930-cu il aprelin 19-da həmin arxivin tarix-inqilab şöbəsi ləğv edilmiş və onun əsasında Oktyabr inqilabı arxivi yaradılmış, 1938-ci ildən arxiv Oktyabr inqilabı və sosializm quruculuğu Mərkəzi Dövlət Arxivi adlandırılmışdır. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Dövlət Ən Yeni Tarix Arxivi, 1994-cü ildən isə Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi adlanır.

Arxivin ilk fondları Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin və Bakı kommunasının fəaliyyətini əks etdirən sənədlərdən ibarətdir. Burada Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin fəaliyyətini əks etdirən sənədlər lazımınca mühafizə olunur. Parlamentin stenoqrafik hesabatları (dekabr 1918 - aprel 1920)

cümhuriyyət hökumətinin qanunvericilik orqanının, demokratik şəraitdə xalqın əksəriyyətinin istək və arzularını nəzərə almaqla keçirdiyi müzakirələr, qəbul etdiyi qanunlar haqqında müfəssəl məlumat verir. Azərbaycan parlamentinin yaranması, hərbi məhkəmə, müxtəlif idarələrdə törədilən sui-istifadə hallarının istintaqı üzrə xüsusi təftiş istintaq komissiyasının yaradılması, Azərbaycan vətəndaşlığı, Bakı şəhərində dövlət universitetinin təsis edilməsi, Şuşada pulsuz xəstəxana, epidemiya ilə mübarizə və qaçqınlara tibbi yardım üçün 12 dəstənin təşkili, Azərbaycan Respublikasının Qərbi Avropada, Amerikada, Almaniyada və Sovet Rusiyasında diplomatik missiyalarının təsis edilməsi və s. xüsusilə maraqlıdır. Həmin fondlarda hökumətin daxili işlər, hərbi, dövlət nəzarəti, əmək, torpaq və dövlət əmlakı, ədliyyə, yollar, maliyyə, ticarət və sənaye nazirliklərinin sənədləri cəmləşmişdir. Bakı qubernatoru idarəsinin, Şuşa, Zəngəzur, Cavad və Cəbrayıl qəzaları müvəqqəti general-qubernatorluğunun, Bakı və Gəncə quberniyaları qəza rəisləri idarəsinin, Azərbaycan məhkəmə palatasının, Azərbaycan məhkəmə palatası prokuroru dəftərxanasının, Bakı dairə məhkəməsi prokuroru dəftər-xanasının, Bakı şəhər upravasının, Bakı polismeysterliyi idarəsinin, Gəncə torpaq və dövlət əmlak idarəsinin və s. fondları tədqiqatçılar arasında böyük maraq doğurur.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti ilə bağlı İstanbulda Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı M.Ə.Rəsulzadənin cümhuriyyət xarici işlər naziri M.Hacınskiyə məlumatı, Azərbaycan Respublikasının İstanbuldakı fəvqəladə nümayəndəsi və səlahiyyətli naziri Ə.Topçubaşovun diplomatik söhbətləri haqqında qeydlər, Paris Sülh Konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı Ə.Topçubaşovun konfransın sədri J.B.Klemensoya notası, Paris Sülh

Konfransında Ə.Topçubaşovun Azərbaycanın müstəqilliyi, iqtisadiyyatı və etnik tərkibi haqqında memorandumlarının ABŞ prezidenti T.V.Vilsona təqdimatı, Gürcüstan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında hərbi-müdafiə sazişi, Azərbaycan - Ermənistan konfransının iclas protokolları, Azərbaycan Respublikası ilə Ermənistan Respublikası arasında sülh sazişi və s. çox əhəmiyyətlidir.

Cümhuriyyət hökumətinin Daxili İşlər Nazirliyinin sənədləri toplanan fondada o dövrdə nazirliyin fəaliyyəti haqqında müəyyən təsəvvür yaranır. Nazirlik kabinetlə birlikdə 1918-ci il iyunun 16-da Tiflisdən Yelizavetpola (Gəncə), həmin il sentyabrın 16-da isə Bakıya köçüb. 23 ay ərzində nazirliyin bölmələri oğruların, əliəyriyələrin, müftəxorların, cinayətkarların aşkara çıxarılıb zərərsizləşdirilməsi, respublikanın şəhər və kəndlərində sabitlik yaradılması sahəsində apardıqları işlər mühafizə vahidlərində öz əksini tapıb.

Ermənilərin xalqımıza qarşı törətdikləri vəhşilikləri sübut edən xeyli sənəd də fondlarda saxlanılır: Bakı kommunası dövründə erməni silahlı dəstələrinin və bolşeviklərin Bakıda, Şamaxıda, Qubada və s. törətdikləri vəhşiliklər haqqında fəvqəladə təhqiqat komissiyası üzvlərinin məruzələri, şahidlərin dindirilməsi haqqında protokollar, məhv edilmiş müsəlman kəndlərinin siyahısı, erməni silahlı dəstələri tərəfindən müsəlman əhalisinin məhv edilməsi barədə İrəvan quberniyası Vedibasar rayonu müvəkkilinin cümhuriyyət hökumətinin başçısı F. Xoyskiyə ərizəsi, Ararat Respublikası ordusunun, yerli ermənilərin və daşnak quldur dəstələrinin müsəlman əhalisi üzərində zorakılığı barədə Yeni Bayazid qəzasının 26 müsəlman kəndli əhalisinin Azərbaycan hökumətinə müraciətləri, Gəncə quberniyasının Zəngəzur qəzasında mütəşəkkil erməni silahlı dəstələrinin dinc kənd əhalisinə basqınları haqqında fəvqəladə

istintaq komissiyası üzvünün məruzəsi, Qars vilayəti və İrəvan quberniyasının müsəlman əhalisi üzərində Ermənistan hökumətinin vəhşilikləri barədə Qars vilayəti müsəlman milli şurası müvəkkilinin cümhuriyyət hökumətinin xarici işlər nazirinə memorandumu və s.

Azərbaycan SSR-in yaranma və inkişafını işıqlandıran nadir sənədlər Azərbaycan İnqilab Komitəsinin fondlarında cəmləşmişdir. Burada İnqilab Komitəsi iclaslarının protokolları, dekretləri, qərarları və əmrləri, protokollara əlavələr, Azərbaycan İnqilab Komitəsinin sədri N.Nərimanovun xalq təsərrüfatının bərpası, mədəni inqilabın həyata keçirilməsi, xalqın maddi rifahının yüksəldilməsi məsələlərinə dair komissarlıqlarla idarələrlə, qəza inqilab komitələri ilə yazışmaları mühafizə olunur.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin fondunda Sovetlərin 1921-1937-ci illərdə keçirilmiş bütün doqquz qurultayının sənədlərinin əsilləri, Azərbaycan Konstitusiyasının qəbulu tarixinə, Azərbaycan MİK-in bütün çağırışlar üzrə sessiyalarına və s. aid qiymətli sənədlər saxlanılır. Azərbaycan MİK Rəyasət heyəti iclaslarının protokolları və bunlara əlavə edilən materiallar bu ali hakimiyyət orqanının sovet, təsərrüfat quruculuğu və mədəni quruculuq sahəsindəki fəaliyyətini hərtərəfli səciyyələndirir.

Azərbaycan SSR Ali Soveti fondunun sənədləri respublikada ali dövlət hakimiyyəti orqanının qanunvericilik fəaliyyətini əks etdirir. Burada Azərbaycan SSR-in qanunları və qanunvericiliyinin əsasları, onların araşdırılmasına, müzakirə və təsdiqinə dair sənədlər, Ali Sovetin sessiyalarının, onun rəyasət heyətinin, daimi komissiyalarının protokol və stenoqramları mühafizə edilir.

Arxivin 20-ci ildən sonrakı dövrü əhatə edən fondlarında Azneftkomun yaradılması və neft sənayesinin milliləşdirilməsi haqqında dekret, 1921-1935-ci illərdə Azneft sisteminin təşkilində baş verən dəyişiklikləri əks etdirən çoxsaylı sənədlər, o cümlədən əmr və təlimatlar, əsasnamələr, Azneftin təsərrüfat hesabı ilə işə keçirilməsi, sahə müəssisələrinin yoxlanılması və direktiv orqanlarda müzakirəsi və s. barədə çoxlu sənəd saxlanılır. Azərbaycan neft sənayesinin, neftmaşınqayırma sənayesinin, sahənin elektricləşdirilməsinin vəziyyəti və inkişafı məsələlərinin ittifaq orqanlarında müzakirəsi təhriri məruzələrdə, protokollarda, stenoqrafik hesabatlarda, planlarda öz əksini tapmışdır.

Arxivdə geologiya, neft və qaz kəşfiyyatına dair xeyli sənəd var. O cümlədən Abşeronda neft ehtiyatı haqqında, Puta, Masazır, Bulaqşor, Ziyilniri, Sulutəpə, Novxanı, Quşxana, Netçala, Fatmayı, Qaraçuxur, Qala, Pirsaat, Xıdırlı və s. yataqların kəşfi və istismara verilməsi barədə sənədlər diqqəti cəlb edir.

Sonrakı illərdə, xüsusilə II Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan neftçilərinin misilsiz qəhrəmanlığı, yeni qazma üsullarının tətbiqi, dənizdə neft hasilatı, neftayırma və neft kimyası zavodlarında yeni məhsulların buraxılması, Azərbaycan neftçilərinin yeni-yeni kəşfləri, onların beynəlxalq aləmdə tanınması, simpozium və konqreslərdə çıxışları, Bakı neftçilərinin düşmənin dəf edilməsinə səfərbər olması haqqında sahə həmkarlar ittifaqlarının arayışları, neft sənayesi işinin müharibə dövrünün tələblərinə uyğun olaraq yenidən qurulması, hərbi təyyarələrin, tankların buraxılması üçün vəsait toplanması barədə Azneftkombinat rəisinin əmri, 1941-ci il tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi haqqında arayış, L.Şmidt (Səttərhan) adına zavodun yeni, mürəkkəb neft avadanlığı buraxılmasını

mənimsəməsi, hospitallara hamilik, cəbhə ilə digər əlaqələr və s. barədə maraqlı sənədlər arxivdə qorunub saxlanmaqdadır.

Respublika kənd təsərrüfatı, sovxozlar, tədarük, meşə təsərrüfatı xalq komissarlıqlarının (nazirliklərin), su təsərrüfatı idarəsinin, qəza Sovetləri icraiyyə komitələrinin torpaq şöbələrinin, pambıqçılıq ittifaqları trestlərinin, kənd təsərrüfatı kollektivləri ittifaqının, rayon ittifaqlarının, kredit və kənd təsərrüfatı kooperasiyası cəmiyyətlərinin fondlarındakı sənədlər Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişaf tarixini əks etdirir. Burada kəndlərə göndərilən 25 mincilerin işi, zərbəçi kolxozçuların qurultayları, kənd təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı haqqında qiymətli məlumatlar toplanmışdır.

Yollar və rabitə xalq komissarlıqlarının, habelə Azərbaycan Dəmir yolu İdarəsinin, Xəzər Gəmiçilik İdarəsinin və Hava donanmasının fondlarında respublikada nəqliyyat və rabitənin inkişafı məsələlərinə dair müxtəlif məlumatlar vardır.

Tikinti və memarlıq tarixi haqqında məlumat almaq istəyənlər Azərbaycan SSR tikinti işləri üzrə Dövlət komitəsinin fondunu vərəqləyə bilərlər. Bu sənədlər respublikada əsaslı tikintini, o cümlədən sənaye, kənd təsərrüfatı və sosial-mədəniyyət obyektləri, memarlığın müasir inkişafını səciyyələndirir.

Keçən əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda sənayenin milliləşdirilməsi, bərpası və inkişafında müəyyən rol oynamış Ali Xalq Təsərrüfatı Şurasının (AXTŞ) fondu (1920, 2 may – 1932, 29 mart) hökumətin iqtisadi siyasətini, onun idarə olunmasını özündə əks etdirən sənədlərlə zəngindir. 20-ci illərin axırlarında respublika sənayesinin xeyli hissəsi Şuraya tabe olan trestlər vasitəsilə idarə olunduğundan onların sənədləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir: buraya “Azərsənayekombinat”, “Azəruntrest”, “Azərdövləttetikinti”, “Azərmetalsənaye”, “Azərpaltar”, “Azərdövlətmeşə”, “Azərbalıq”, “Azərtoxuculuq”,

“Azərtütün”, “Azəripek”, “Biyən”, “Sement”, trestlərinin və səhmdar cəmiyyətlərin sənədləri daxildir.

İctimai təşkilatların, xüsusilə onlardan ən kütləvi olan həmkarlar ittifaqlarının kompleks sənədləri, həmkarlar ittifaqı Azərbaycan və Bakı şuralarının, respublika komitələrinin fondları ilə təqdim olunur. Zəhmətkeşlərin sosializm yarışının meydana gəlməsi və inkişafı, Staxanov hərəkatı və əməyə yeni münasibətin digər formaları bu sənədlər vasitəsilə işıqlandırılmışdır.

Arxivdə xeyli miqdarda şəxsi mənşəli fondlar da vardır. Bunlar Sovet İttifaqı qəhrəmanları M.Bağirovun, A.Vəzirovun, H.Hüseynovun, A.Quliyevin, M.Quliyevin, S.Kazımovun, X.Məmmədovun, Ə.Piriyevin; əmək qəhrəmanları Q.Əmirovun, F.Ağayevin, İ.Hüseynovun, U.Cavadovun, S.Qaziyevanın, S.Nağıyevin, A.Novruzovun, Azərbaycanın ilk təyyarəçi qadınları L.Məmmədbəyovanın, S.Nuriyevanın, Z.Seyidməmmədovanın və başqalarının şəxsi fondlarıdır.

Dövlət Arxivində Azərbaycan tarixini öyrənmək üçün mənbə olan çox qiymətli sənədlər cəmlənmişdir. Azərbaycan Dövlət Arxivi hal-hazırda yeni, müasir qiymətli sənədlərin komplektləşdirilməsi işini söylə davam etdirir və müstəqil Azərbaycan Respublikasının tarixinə aid sənədlərlə daha da zənginləşir.

Mövzu: №26. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi

Plan:

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinin tarixi

2.ARDƏİA-i haqqında Respublika Nazirlər Sovetinin

496 Nöli qərarı

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi (tam adı: **S.Mümtaz adına Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi**, qısaca: **ARDƏİA**) — **Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsinin** strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlardan və Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivlərindən biridir.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin **1965**-ci il 17 iyul tarixli qərarı ilə yaradılmış, **1966**-cı ilin yanvar ayından fəaliyyət göstərir. İlk adı **Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi** olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin **13 sentyabr 1996**-cı il tarixli Sərəncamı ilə arxivə Azərbaycan ədəbiyyatı qarşısında xidmətlərini nəzərə alaraq görkəmli ədəbiyyatşünas **Salman Mümtazın** adı verilmişdir.

Arxivdə 19 əsrin sonları - **2005**-ci illərə aid 717 fond üzrə 98215 iş saxlanılır. Arxiv Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti tarixinə aid sənədlərin aşkar edilməsi, toplanması, elmi-texniki cəhətdən işlənilib qaydaya salınması, hərtərəfli mühafizəsi və istifadəsinin təşkili istiqamətində fəaliyyət göstərir. Arxivdə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin, Azərbaycan SSR Xalq Komissarları (Nazirlər) Soveti İncəsənət İşləri İdarəsinin, Azərbaycan SSR D"vlət Kinematoqrafiya Komitəsinin, Cəfər Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasının, mədəniyyət sahəsindəki ali və orta ixtisas təhsili məktəblərinin, yayımcılıq ittifaqlarının, teatr və musiqi təşkilatlarının qəzet və jurnal

redaksiyalarının və digər yaradıcılıq təşkilatlarının 50-dən artıq fondu mühafizə olunur.

Arxivdə 660-a yaxın görkəmli ədəbiyyat, incəsənət xadiminin, o cümlədən, ədəbiyyat sahəsində, teatr sahəsində, musiqi sahəsində, memarlıq , kino sahəsində çalışan xadimlərin şəxsi fondkırı mühafizə olunur. Arxivdəki şəxsi fondlarda Mirzə Fətəli Axundzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə, Həsən bəy Zərdabi, Nəriman Nərimanov, Üzeyir Hacıbəyov, Abbas Səhhət, Mikayıl Müşfiq, Maksim Qorki Nazim Hikmət və b. Sənət adamlarının moklublan, avtoqrafiarı, habelə həyat və yaradıcılıqlarına aid nadir sənədlər var.

Direktorları:

Ataxan Paşayev — 1966–1982

Maarif Teymur — 1987–

Könül Nəsibova –indiyədək

Mövzu: №27. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Elm-texnika sənədlər arxivi

Plan:

1.Azərbaycan Respublikasının Dövlət elm- texnika sənədlər arxivinin tarixi

2.Azərbaycan Respublikasının Nazirlər kabinetinin 1994-cü il 11 mart tarixli 107 sayılı qərarı

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Elm və Texnika Sənədləri Arxivi (qıscaca: **ARDE TSA**) — [Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsinin](#) strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlardan və Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivlərindən biridir. Bu arxivdə [1870-2005](#)-ci illərə aid 149 fond üzrə 180.573 iş saxlanılır.

Azərbaycan SSR Dövlət Elmi-Texniki və Tibbi Sənədlər Arxivi Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin [1969](#)-cu il 24 iyul tarixli qərarı ilə yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin [1994](#)-cü il 11 mart tarixli qərarına əsasən arxivdə saxlanılan tibbə aid sənədlər sonradan Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinə verilmiş və hazırda o, Azərbaycan Respublikası Dövlət Elm və Texnika Sənədləri Arxivi kimi fəaliyyət göstərir. Arxivdə [1870-2005](#)-ci illərə aid 149 fond üzrə 180.573 iş saxlanılmaqdadır.

Direktorlar:

Həşimov Şahsuvar Qaraş oğlu 1969 -2019

Abbasov Fazil Rasim oğlu 2019-dan bu günə kimi

Arxivdə saxlanılan şəxsi fondların çoxsaylı sənədləri təsdiq edir ki, ötən illər ərzində [Azərbaycanda](#) geniş məzmunlu elmi tədqiqat işləri aparılmış, hər bir alim öz fəaliyyəti zamanı dünyanın müxtəlif elm xadimləri və elmi müəssisələri ilə əlaqədə olmuşdur. Buna görə də bu dövrdə qiymətli elmi tədqiqat işləri aparmaqla yanaşı, həm də yeni elmi müəssisələr yaradaraq ona rəhbərlik etmiş, yeni elmi istiqamətlərin yaradıcısı kimi çıxış etmiş alim və mühəndislərin şəxsi

fondlarında cəmləşmiş sənədlər Azərbaycan tarixinin müxtəlif mərhələlərində həyata keçirilmiş elmi ideyaların müasir tələblər baxımından öyrənilməsi üçün əsas mənbə ola bilər. Arxivdə yaradılmış elmi məlumat aparatı əsasən mövzu və [annotasiyalı](#) kataloqlardan, [siyasi](#), xalq təsərrüfatı, tarixi və elmi əhəmiyyətli elmi-texniki və bununla bağlı olan idarəçilik sənədlərinin siyahılarından, fond və mövzu xülasələrindən, mövzu siyahılarından ibarətdir.

Sahələri:

1. Neft hasilatı və neft maşınqayırma sənayesi;
2. Neftayırma və neftkimya sənayesi;
3. [Energetika](#);
4. Nəqliyyat tikintisinin inkişafı;
5. [Su təsərrüfatı](#);
6. Tikinti işləri;
7. Ərzaq sənayesi;
8. Texnika elmləri;
9. Neft-kimya prosesləri və neftayırma sənayesi.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Elm və Texnika Sənədləri Arxivində mühafizə edilən elm və texnika sənədlərinin fondları respublikada xalq təsərrüfatının sahələri üzrə qruplaşdırılmışdır.

Mövzu: №28. Azərbaycan Respublikasının Siyasi Partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivi

Plan:

1.Siyasi partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivinin yaranması haqqında qərar

2.Siyasi partiyalar və İctimai hərəkatlar arxivinin xronoloji dövrü.

1991-ci ilin axırlarında Azərbaycan Kommunist Partiyasının ləğvi ilə əlaqədar olaraq, 1928-ci ilin sonundan fəaliyyət göstərən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Partiya Tarixi İnstitutunun (son adı Azərbaycan KP MK'-nın Tarixi-Siyasi Tədqiqat İnstitutu) Partiya Arxivi və İnstitutun əsaslı kitabxanası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Baş Arxiv İdarəsinin sərəncamına verilmişdir. Ləğv olunmuş Partiya Tarixi İnstitutu Partiya Arxivində mühafizə olunan sənədlərin tarix üçün əhəmiyyətini nəzərə alaraq, habelə respublikada gələcəkdə yaranacaq siyasi partiyalar və ictimai hərəkat təşkilatlarının sənədlərinin təlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 1991 il dekabr ayının 18-də Azərbaycan Respublikası Dövlət Siyasi Partiyalar və İctimai Hərəkatlar Mərkəzi Arxivini yaratmaq haqqında qərar qəbul etmişdir. 1994 ildən Dövlət Siyasi Partiyalar və İctimai Hərəkatlar Arxivi adlanır. Bakıdadır. Arxivdə 1887-1991 illərə aid 4834 fond üzrə 1119972 iş saxlanılır. Bu sənədlər təkcə Azərbaycanda deyil, o cümlədən, Qafqazda Yaxın Şərqdə milli azadlıq hərəkatlarını, sinfi mübarizə tarixini, eləcə də Azərbaycanın 19 əsrin ikinci yarısından 1991 ilə qədərki ictimai, siyasi, iqtisadi və mədəni həyatın əks etdirir.

Arxivdə Qafqazda, xüsusilə Bakıda 1898-1914 illərdə sosial-demokratik hərəkat, 1905-1907 illər rus inqilabı Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə Partiyasının Bakı Komitəsi”, “Hümmət” və “Ədalət” partiyaları, 1920-ci ilin sentyabrında Bakıda keçirilən Şərq xalqlarının I qurultayı, eləcə də İran, Türkiyə, Əfqanıstanda o dövrdə baş vermiş siyasi hadisələr haqqında zəngin materiallar qorunur. Onların arasında 20 əsrin əvvəllərində Bakıda gizli inqilabi fəaliyyət göstərmiş Lado Ketsxoveli, İosif Stalin, Serqo Orconikidze, Məşədi Əzizbəyov, İvan Fioletov, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Sultanməcid Əfəndiyev və başqalarının həyat və fəaliyyətinə aid çoxsaylı sənəd və materiallar var. Arxivdə Azərbaycan Kommunist Partiyasının yaranmasından onun ləğvinə qədərki fəaliyyəti dövründə keçirdiyi qurultay, konfrans və partiya fəalları yığıncaqlarının, Mərkəzi Komitə plenumlarının, büro və katibliyin iclaslarının stenoqrafik hesabatları, protokolları, qərarları və s. sənədlər mühafizə olunur. Həmçinin arxivdə Azərbaycan Kommunist Partiyası vilayət, şəhər və rayon komitələrinin, iri partiya təşkilatlarının plenum, fəallar yığıncağı və büro və iclaslarının protokolları, qərarları, yazışmaları və başqa sənədlər saxlanılır.

1969 ildən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə başçılıq etmiş Heydər Əliyevin fəaliyyəti dövrünə aid arxivdə qorunan sənədlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu sənədlər Heydər Əliyevin Azərbaycanın inkişafında, qabaqcıl respublikalardan birinə çevrilməsində xidməti fəaliyyətini, onun milli mədəniyyətə, elmə, təhsilə göstərdiyi diqqəti, bütün respublika ərazisində görülən abadlıq və quruculuq işlərinə qayğısını əks etdirir. Onun təşəbbüsü ilə yeni və çoxsaylı

inzibati binaların, sənaye, mədəniyyət, elm, səhiyyə, idman təhsil obyektlərinin yaradılması, yaşayış massivlərinin salınması barədə verilmiş partiya qərarları, sərəncamlar və digər materiallar arxivin qiymətli sənədlərindəndir. Arxivdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə aid dəyərli materiallar arasında Cümhuriyyət parlamentinin iclas protokolları, “ Müsavat” partiyasının proqramı, müstəqil Azərbaycanın ilk qəzetinin (“ Azərbaycan”) nəşri ilə bağlı sənəd, Azərbaycandan xaricdə nəşr olunan qəzetlər haqqında məlumatlar və s. var. Arxivdə 30-cu illərin repressiyası və repressiyaya məruz qalan adamlar barədə xeyli material da qorunur. Arxiv Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni həyatının müxtəlif sahələrinin tədqiqatçıları üçün geniş sənəd bazasına malikdir.

Mövzu: №29. Azərbaycan Respublikasının Dövlət kino-foto sənədlər arxivi

Plan:

1.Dövlət kino-foto sənədlər arxivində mühafizə edilən sənədlər

2.Dövlət kino-foto sənədlər arxivinin yaranma tarixi

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Kino-Foto Sənədləri Arxivi (qısaca: ARDKFSA) — Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsinin strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlardan

və Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivlərindən biridir. Bu arxivdə kinoçerklər, sənədli filmlər, kinoxronikalar, fotoşəkillər mühafizə olunur.

1930-cu ildə yaradılmış Oktyabr İnqilabı Arxivinin kino-foto sənədlər şöbəsi 1943-cü ildən Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət Kino Foto-Fono Sənədləri Arxivi(MDKFFSA) kimi müstəqil fəaliyyətə başlayır. 1968-cı ilə qədər buraya səs yazılarında daxil edilirdi. 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Kino Foto-Fono Sənədləri Arxivi(ARDKFFSA) adlanır. Arxivdə 1858-2005-ci illərə aid 339760 saxlama vahidi kino və fotosənəd qorunur.

XIX əsrin II yarısından 2006-cı ilədək Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatında baş vermiş hadisələr arxivin fondlarında saxlanılan 320 mindən çox foto və 20 minə yaxın saxlama vahidi kino sənədlərində əks olunur. Bu sənədlər Cəfər Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasından, “Azərbaycantelefilm” yaradıcılıq birliyindən, Azərbaycan Dövlət Teleradio Şirkətindən, respublika, şəhər və rayon qəzetləri redaksiyalarından, habelə ayrı-ayrı görkəmli dövlət, ictimai, siyasi, elm və mədəniyyət xadimlərindən qəbul edilmişdir. Ən ilkin sənədlər (1861-1895) Bakı şəhərinin tarixinə (şəhərin ümumi görünüşünə, ayrı-ayrı binalara, küçələrə, şəhərin panoramına aid fotoşəkillər) və Bakıda neft sənayesinin inkişafı tarixinə (1879-1917-ci illərdə neft mədənlərinin görüntüləri, neftin çıxarılması və emalı üsullarını özündə əks etdirən kadrlar və s.) aiddir. Arxivdə XX əsrin əvvəllərində baş vermiş inqilabi hərəkata (1918-1920), Azərbaycanda Aprel işğalına (1920), işğaldan sonra

Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulmasına aid fotoşəkillər və kinoxronikalar, 70 illik Sovet hakimiyyəti dövründə Bakının neft akademiyasına çevrilməsini, müharibə illərində (1941-1945) və sonrakı dövrdə neftçixarma və neftayırma sənayesinin inkişafı, o cümlədən, dünyada ilk dəfə olaraq dənizdə(Neft daşlarında) neft çıxarılmasını əks etdirən çoxlu kinoxronika və fotoşəkillər mühafizə olunur.

Bundan başqa, arxivdəki kinooçerklər, sənədli filmlər, kinoxronikalar, fotoşəkillər Azərbaycanda sənayenin, kənd təsərrüfatının, elmin, mədəniyyətin, təhsilin inkişafını əyani şəkildə nümayiş etdirir. Arxivdə Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə aid(1969-1987) 400-dən artıq kinoxronika və 18 minə yaxın fotoşəkil mühafizə olunur. Arxivdə həmçinin Azərbaycanın görkəmli mədəniyyət və elm xadimlərinin şəxsi arxivlərindən alınmış 19 mindən çox fotoşəkildə mühafizə edilir.

Mövzu: №30. Azərbaycan Respublikasının Dövlət səs-yazılar arxivi

Plan:

- 1.Dövlət səs-yazılar arxivində mühafizə olunan sənədlər**
- 2.Xronoloji dövrü**
- 3.Nazirlər kabinetinin 1968-ci il 5 aprel 154 sayılı qərarı**

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Səs Yazıları Arxivi (qısaca: ARDSYA) — [Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsinin](#) strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlardan və Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivlərindən biridir.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin [1968](#)-ci il 5 aprel tarixli qərarı ilə yaradılmışdır. Arxivdə [1903-2006](#)-cı illərə aid 31445 iş saxlanılır.

Arxivə daxil olan yaxud gətirilən fonosənədlər ilk növbədə mütləq ekspertizadan keçirilərək qəbul olunmuş qaydada fonosənədlərin dövlət tərəfindən qorunması kitabında qeydə alınır. Qeydə alınmada fonosənədin təsviri, yəni onun tarixi-mədəni dəyəri, keyfiyyəti və digər özəllikləri göstərməlidir. Həmin bilgiler əsasında hər fonosənədin adlı və mövzu kartı hazırlanaraq kartotekaya keçirilir. Bununla yanaşı: ən dəyərli fonosənədlərin sığorta fondu yaradılır və vaxtı ötmüş fonosənədlərin üzləri vaxtaşırı yenilənir və yanğın təhlükəli fonoyazılar davamlı səs daşıyıcılarına köçürülür yüzilliyin başlanğıcında buraxılan qrammofon vallarının funksid yolla kimyəvi təmizlənmə işi aparılır.

Dövlət səslər arxivi [1995](#)-ci ildən başlayaraq görüntü video yazılarını da toplayıb qoruyur və arxivin əməkdaşlarının özləri də çəkilişlər aparırlar.

Dövlət səslər arxivinin əməkdaşları istənilən obyektlərdə (idarələr və təşkilatlarda) və ayrı-ayrı vətəndaşlarda dəyərli səs yazılarını aşkarlayıb, onların dövlət tərəfindən qorunması üçün arxivə qəbulu yönündə geniş miqyaslı iş aparırlar.

Dövlət səslər arxivi tərəfindən: fonosənədlərin nəşri; müxtəlif fonosənədlər topluları və fonosənədlər əsasında çoxsaylı

mövzular üzrə xülasələr hazırlanması; mətbuat, radio və televiziya ilə arxiv sənədlərinin yayımı yönündə yaradıcılıq işi aparılır.

Bunlar respublikanın dövlət, siyasi, ictimai, elm və mədəniyyət xadimlərinin, müharibə və əmək veteranlarının həyat, fəaliyyət və yaradıcılığını əks etdirən səsyazma (fono) sənədləridir. 1902-1915 illərdə Azərbaycanın klassik xanəndələri Cabbar Qaryağdıoğlu, Seyid Şuşinski, Keçəçioğlu Məhəmməd, Ələsgər Abdullayev, Həmid Malıbəyli, qadın xanəndə Mirzə Güllər xanım, Məcid Behbudov, Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev və Əbdülqədir Cabbarovun, tarzənlərdən Məşədi Cəmil Əmirov, Qurban Pirimov, Mirzə Fərəc, Şirin Axundov və başqalarının ifasında İngiltərənin “Qrammofon”, Fransanın “Pete” , Varşavanın “Sport-Rekord” , Kiyevin “ Ekstrafon”, habelə sonralar Tiflisdə “ Konsert-Rekord” və Bakının “ Qrammofon-Rekord” şirkətləri tərəfindən 500-dən artıq muğam, təsnif, xalq mahnısı və el havaları yazılmış qrammofon valları arxivin ilk fonosənədləridir. Arxivin fondlarında xalq yaradıcılığı nümunələri, opera və teatr tamaşalarının lent yazıları və digər fono sənədləri də qorunur. "Aşıq yaradıcılığı" fondunda müxtəlif aşıqların ifasında 2 mindən çox musiqi və folklor nümunəsi toplanmışdır.

Arxivdə saxlanılan fonosənədlərin böyük əksəriyyətini dövlət və siyasi xadimlərin çıxışlarının lent və görüntü yazıları, müharibə və əmək veteranlarının, elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin səs yazıları təşkil edir.

Arxivin fondları müntəzəm olaraq ölkənin ictimai-siyasi və mədəni həyatını əks etdirən yeni fono və görüntü sənədlərlə zənginləşir və onlardan geniş istifadə olunur.

Direktorları

- Gültəkin Sultanova – 1969-1974

- Həsənxan Mədətov – [1974-2019](#)

Da